

**CONCETTA LA MAZZA**

# **Moviy osmon ortida**



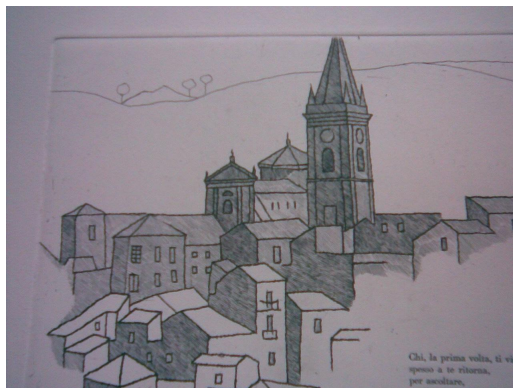


## **Biografiya**

*Concetta La Mazza 1936 yilda Novara di Sitsiliyada tug'ilgan, Domeniko La Mazza va Tereza Korrentining to'ng'ich qizi. 1950 yilda, og'riqli davrdan so'ng, xolasiga "ishonib topshirish" dan so'ng, u Domodossoladagi ota-onasiga qo'shildi va u erda hali ham eri Juzeppe bilan birga yashaydi. Uning uchta farzandi bor: Armando, Lusiano va Daniela. Yaqinda uning hayoliga Novaradagi bolaligini eslash istagi paydo bo'ldi va mana bu samimiy, shaxsiy kundalik tug'ildi, lekin latifalar va o'sha davr muhitiga havolalar: shahar, qishloq, odamlar, odatlar, Ikkinchi jahon urushining qorong'u yillarida o'sha hududning an'analari.*



## Yozuvning dastlabki energiyasi



*Kichkina Konsetta amakilariga ishonib topshirilgan va uning xohishiga qarshi Castrangia shahrida shahar va uning sinfdoshlaridan uzoqda joylashgan uyida yashashga majbur qilingan. Shunday qilib, u o'zining shaxsiy Via Crucis bo'ylab yolg'izlikda ochlik, zamonni bilmaslik, xurofot va yomon munosabat o'rtasidagi urushning og'ir yillarida sayohat qiladi. Urushdan keyin muqarrar emigratsiya va tabiiy ravishda shimolga qiyin boshlanish.*

*Bularning barchasi o'zining o'sish bosqichlarini xotirasida qayta ko'rib chiqadigan va hayratlanarli tazelik va nozik istehzo bilan bizga o'qish zavqini bag'ishlaydigan kichkina qizning nigohi orqali aytiladi - nihoyat - bizning oilaviy hamjamiyatimizning ramziy hikoyasi. bizni chuqur harakatlantirishga qodir va bu har birimizga tegishli.*

*Konsetta La Mazzaning ushbu qisqa romanida yozish har qanday qoidani buzib, asl mohiyatiga qaytadi, har qanday rasmiy sxemadan xoli bo'lib, yashirin ichki hayotiylik targ'ib qiladi, u hamma narsani bosib oladigan shiddatli daryoga aylanadi, bu ruhning shiddatli yomg'iridir.*

*Antoniya va Mishel amakilarning siymolari esda qolarli, xuddi Novara qiyofasi ham unutilmas, saxovatli, o'rab turuvchi va shirin bo'lgani kabi qattiq va qo'pol.*

*Nihoyat, tuzatib bo'lmaydigan voqea sodir bo'lganda, o'smirlik davriga qiyin o'tish, lekin kichkina Konsetta o'zining jasorati va kelajakka bo'lgan so'nmas umidi tufayli, osmonning narigi tomoniga qarashga qodir bo'lgan ko'zlari tufayli fojiali taqdirga taslim bo'lmaydi. ko'k!*

NINO BELVEDERE



*"Men uchun sinov boshlandi. Issiq kun bo'lsa kerak, 1938 yilning yozi boshlandi, men ikki yoshda edim, xolam meni olib ketishga keldi. U mato sumkasiga bluzka va ikki juft k lot qo'ydi, keyin men hamma narsadan bexabar holda uyimni tark etdim. Men shunchalik kichkina edimki, Via Crucis o'sha kuni boshlanishini tushunolmadim.*

# Moviy osmon ortida

## Birinchi bob - Otaning uyi



Bu endi o'rgimchak to'rida bo'g'ilib, kuya kemirgan eski odam yashamaydigan xaroba, lekin uzoq vaqt oldin Novara shahrida, Messina tog'laridagi ulug'vor qal'a ostida yotgan shaharcha, Engia tumanidagi xiyobonda uy bor edi. favvora. Kirish eshigi birinchi qavatga olib boradigan ichki zinapoyaga ochildi, u erda yog'och taxtali kichkina xona bor edi: bu yotoqxona edi. Siz yuqoriga chiqdingiz va oshxona bor edi, agar shunday deb atash mumkin bo'lsa. Bir burchakda olov yoqilgan tosh plita va makaron idishini joylashtirish uchun ishlatiladigan temir uchburchak bor edi. Oldinda devorga osilgan, qop-qora, yog'och belkurak, ikkita elak, biri kichik va biri katta, non pishirish uchun pech, yon

tomonida yarim chirigan ko'krak qafasi, stol, ikkita "furrizzi" va bir oz chirigan. stul. Nihoyat, kichkina balkoni xiyobonga qaragan xona bor edi, u yerda bir kishilik karavotga zo'rg'a joy bor edi. O'sha tuynuk 1934-yilda beva qolgan bobo yashagan podshohlik edi. Zina tagida yog'och qopqoqli tosh hojatxona yaratilgan edi. Kanalizatsiya yo'qligi sababli, ikkinchisi chiqarilgan hidni kamaytirishga xizmat qilgan bo'lishi kerak. Tabiiyki, uyda suv va elektr yo'q edi, o'sha paytlarda hatto baronlar ham bo'lmagan qulayliklar. Uning yonida tovuqlar yog'och ustiga qo'ngan fermaga olib boradigan yog'och darvoza bor edi.

Bu burchakda, dunyodan tashqarida, tikuvchilik bilan shug'ullangan onam bobom bilan birga yashagan, o'zidan katta bo'lgan ikki ukam va singlim turmushga chiqqan va Novarada yashagan. Mening onam sarg'ish, ozg'in, juda zaif, juda nozik yuzlari bor edi va uning sutdek oppoq yuzida eng ko'zga ko'ringan narsa ikki katta ko'k ko'zlari edi, deyarli har doim qo'rqinchli va g'amgin edi. Ehtimol, onasining to'satdan vafoti, yigirma to'rt yoshida, uning jismoniy va ma'naviy zaifligiga sabab bo'lgan.

Buvimning o'limidan bir necha yil o'tgach, onam xotinlaridan birining aralashuvi tufayli shahzoda Charming bilan uchrashdi. Mening otam Badiavecchia shahridan bo'lgan zodagonlar oilasiga mansub bo'lib, ular tamaki va oziq-ovqat sotadigan tavernani boshqargan. Bu mehnatkashlar oilasi bo'lib, otam, har holda, juda kelishgan, baland bo'yli, qora tanli, o'ziga ishongan, tadbirkor odam edi. U shahardan uzoqda joylashgan qishloqda yashar edi: u erga piyoda, yaxshi tezlikda, yarim soatda borishingiz mumkin edi. Otasi ko'mir tashirdi. Onasi harakatchan ayol edi, ertalab u xachir bilan Novaraga do'konda keltirilgan mahsulotlarni: tamaki, tuz va oziq-ovqat mahsulotlarini sotib olish uchun bordi. U har doim nafis kiyinib, bo'yniga katta qora ro'mol o'rab yurar, hatto



xaridorlarini xabardor qilish uchun gazeta sotib olardi. Bu qishloqdagi yagona do'kon bo'lib, to'ydiradigan sakkiz og'iz bo'lsa ham, o'sha uyda farovonlik kam emas edi.

Kechqurun u ko'zga ko'rinmay qolgan mijozlarga va hamyoniga sharobni rangli soda bilan suyultirish orqali yordam berdi. Farzandlar har doim ham ota-onasining mehnatini meros qilib olmagan uchun otam etakchilik hunarini o'rgangan. Bir necha oy davom etgan unashtiruvdan so'ng, otam va onam, bir paytlar turmush qurishgan, Engia tumanidagi favvora yonidagi uyga sevgi uyasini qilish uchun ketishdi. Oradan roppa-rosa to'qqiz oy o'tgach, men bu dunyoga keldim va janubiy muqaddas odatga ko'ra, otamning buvim Konsetta ismini oldim. Mening yoshligimga qaramay, terim qoraygan va ajinlar edi, men doimo yig'lardim. Beshik yo'qligimizdan bobom kun bo'yi meni bag'riga bosishga majbur bo'lar, kechalari esa dadam va onam bilan katta karavotda yotardik. Umuman olganda, men juda xunuk va chidab bo'lmas edim. Bir necha oy o'tgach, mamlakatda ish kamligini ko'rib, otam Sardiniyaga ishlashga qaror qildi. U boshqa orolga jo'nab ketganida, u onasini yig'layotgan chaqaloq va qornida tepayotgan boshqa jonzot bilan qoldirdi.

Yigirma oylik bo'lganimda opam Roza tug'ildi. Bu ism uning buvisi edi. Konsettadan farqli o'laroq, Roza - yana onamning so'zlariga ko'ra - go'zal, oq va pushti rangda edi, jigarrang sochlari ikki go'zal ko'k ko'zlari bilan bezatilgan uyg'un yuzni hoshlagan: xuddi uning nomi kabi gul! Shu darajaga yetdiki, onam Rozani bag'riga olib suv olish uchun favvoraga borganida dugonalari undan qanday qilib butunlay boshqa qiz tug'ish mumkinligini so'rashdi. - Bu yerda kim bor Rusina, ha, sen billiaksan, lekin ikkinchisi... - Bu Rosina chiroyli, lekin boshqasi... dedi dugonalari lablarini qiyshayib. Ayni paytda, shu ahvolda men o'zimning sinovlarimni oldindan sezgandek, xudoga shukr, iste'fo

bilan bo'lmasa ham chidagandek, bezovta bo'lishda davom etdim.

Hikoyaning qolgan qismini aytib berish uchun, avvalo, men sizni xolam Antoniya bilan tanishtirishim kerak, qisqasi, zì 'Ntuoia. U onamning singlisi edi, ikkalasi o'rtasida o'n yetti yil farq bor edi. U past bo'yli, do'mboq, kirli sochlari ko'ziga tushgan ayol edi. Uning e'tiborsiz yuzi o'zidan kattaroq ko'rinardi va uning bo'sh nigohlarida faqat xo'rlik bor edi. Yigirma yoshida, nikoh yoshida, u Sempion tunnelidagi ishdan qaytgan, beva qolgan va uch yoshli o'g'li bo'lgan birinchi amakivachchasiga uylandi. Bu odam, mening amakim Mishel, Micheri amaki, past bo'yli odam edi va qirol Vittorio Emanuele III ning plebey nusxasiga o'xshardi, u shaharning juda xarakterli ko'chasida, kengligi deyarli ikki metrli, o'ziga tegishli uyda yashar edi. Bu chiroyli uy edi. Birinchi qavatda katta markaziy peshtaxtasi bo'lgan duradgorlik do'koni, o'rindiqli ikkita devor shkafi, u erda raspalar, keskilar, gimletlar, chuqurchalar va burg'ular, o'zi qurgan stollarning oyoqlarini aylana oladigan stanok, silliqlash g'ildiragi bor edi. samolyotlar va pichoqlarni charxlash uchun xizmat qilgan, elimni suyultirish uchun kostryulkali o'tin yoqadigan pechka, har joyda qo'yilgan taxtalar, devorga bir nechta arra, taqa, echki shoxlari va toshbaqa terisi kabi omadli tumorlar, qisqasi, ulardan biri. Endi ular faqat xotiralar olamiga tegishli bo'lgan joylar.

Birinchi qavatga yog'ochdan yasalgan zinapoya olib chiqilardi, u yerda sopol koshinlar bilan qoplangan ikkita keng xona, o'sha kunlardagi hashamat, tog'am yasagan servant, divan, stol va bir qancha o'rindiqlar rafiya bilan to'qilgan, bir xil sabzavot arqonlari bor edi. Avgust oyining o'rtalarida, ko'chaga qaraydigan kichkina balkondan, Assotsiatsiya korteji Abbey tomon ko'tarilganida, odam Madonnaning toj kiygan boshiga qo'li bilan tegishi mumkin edi. Biroq, ikkinchi qavatdan siz Rokka Salvatestani ko'rishingiz mumkin edi va uylar orasidagi yoriq orqali siz dengizga etib

borguningizcha, moviy osmonning narigi tomonida asta-sekin cho'zilgan tog'larning ajoyib manzarasiga qoyil qolishingiz mumkin edi. Tuman bo'lmagan salqin bahor kunlarida siz ufqning chekkasida Vulkanni, keyin Lipari, Stromboli va boshqa barcha orollarni ko'rishingiz mumkin edi: tabiiy tomosha, yorqin rang-barang otkritka.

Yana bir zinapoya birinchi qavatga ko'tarildi, u erda oshxona va yotoqxon bor edi, birinchisi juda keng bo'lib, non uchun o'tin pechi va pishirish uchun cho'yan ko'mir pechkasi bilan jihozlangan. Bu, shubhasiz, eng muhim uy yumushlarini bajarish uchun drenajli lavabosiz oshxonaning noqulayligidan tashqari, chiroyli uy edi. O'sha paytda ba'zi qulayliklar hali aqlga sig'mas edi. Darhaqiqat, suv jamoat favvorasidan rux idishida olingan va keyin ikkinchi qavatga olib ketilgan va u erda idishlarni yuvish uchun katta terakota havzasiga quyilgan. Lavaboda drenaj yo'qligi sababli, havzadagi suv yana birinchi qavatga keltirilib, hojatxonaga tashlangan. Ayol uchun bu juda charchagan ish edi. Antoniya xola, erini hurmat qilgani uchun, o'sha likopchadan ovqat eyishga majbur bo'lganida, insonning barcha sabr-toqati chegarasigacha, eng yuqori cho'qqisiga chiqdi va, ehtimol, xudojo'y. xuddi shu narsani takrorladim, lekin menda bu haqda aniq xotira yo'q.

Mishel amaki ma'yus va g'amgin odam edi, u ahmoq bo'lgani kabi mehnatkash, yurak o'rniga qumtosh bolg'asi bor edi. Uning ko'zlarida hech qachon boshqalarga nisbatan muloyimlik yoki rahm-shafqatni ko'rmaganman. O'g'lini boqish uchun uyda xolasini ushlab turdi, unga ovqat tayyorlab, xizmatkori bo'lib, doim ha, ha, ha, deyishi kerak edi. U hatto balkonga ham qaray olmasdi, aks holda muammo bo'lardi, deyarli har oqshom ishdan keyin do'stlari bilan tavernaga ichish uchun borardi.

U dovdirab, terga botgan va shunday badbo'y nafas bilan uyiga

qaytdiki, uning yonida bo'lishning iloji yo'q edi. Undan ko'ra, xolam yog'li chiroq yonida uni kechgacha ovqat ham yemay kutardi. Kichkina podshoh qaytib kelganida - ko'pincha zinadan ko'tarilishga kuchi ham yo'q edi - charchagan holda o'zini chang bosgan dastgohga tashlab, tun bo'yi hushyor bo'lish uchun u erda qolardi. Antoniya xola, hamma narsaga qaramay, unga palto kiydi va ertalabgacha uni kuzatib turish uchun yoniga o'tirdi. Yillar o'tdi va shunchalik fidoyilik evaziga u hatto qarindoshlarinikiga ham bora olmadi. U hasadgo'y, mayda va hukmron bo'lib, uning uydan chiqib ketishiga yo'l qo'ymaslik uchun unga ip, taroq, soch qisqichlari va boshqa narsalarni sotib olishga bordi. Ularni to'y marosimiga taklif qilishganda, Mishel amaki so'nggi lahzagacha uyga qaytmadi, Antoniya xola esa qarindoshlari erining iziga tushmaguncha yolg'iz keta olmadi. Vaqti-vaqti bilan uni ishontirishga muvaffaq bo'lishdi, boshqa paytlarda u o'z vaqtida yetib keldi, lekin keyin, ziyofat o'rtasida, u g'oyib bo'ldi va Antoniya xola ko'ngli va norozi bo'lib, uyiga ma'yus qaytdi. Vaqt o'tishi bilan u achchiq va qayg'uni to'pladi, u yolg'iz qolgani uchun hech kimga gapira olmadi va uni haftalar davomida qiynagan dahshatli bosh va tish og'rig'iga o'lja bo'ldi.

Bir kuni juda yaxshi va xudojo'y qo'shnisi Mishel amakiga qo'ng'iroq qilib, xotinini azoblagan barcha yomonliklari uchun uni qoraladi: - Sen uyal, - deb baqirdi - ayolni shunday qiynab qo'yish uchun ... Antoniya kerak. Bir oz havo oling, uni uyda ajratishingiz shart emas, u hamma masihiylar kabi ko'chaga chiqishi, namozga borishi, qarindoshlarining oldiga borishi kerak. Eng muhimi, sayrga chiqishi kerak, bosh og'rig'i faqat shu tarzda ketadi... - qo'shnisi bir oz jim turdi-da, so'ng gapida davom etdi: - bu yerdan bir soatcha vaqt o'tmay, xachir izidan piyoda tushaman, Bizda bir oz er va juda kamtarona uyimiz bor, tom ostida oshxona va yozda yotoqxona sifatida foydalanish mumkin

bo'lgan yana bir oz nam xona. Bu zaminda f1nd1k, anjir, mandarin, medlar, uzum, zizo, olma, nok, zaytun, xullas, har qanday yaxshilik xudodan.

O'zingga ma'lumki, akam o'lganidan keyin men xolamga qarashga majbur bo'ldim, qishloq ishlarini ham boqa olmayman, shuning uchun sotishni o'yladim. Nega sotib olmaysiz? Shunday qilib, xotiningiz yaxshi havodan nafas olish imkoniga ega bo'lardi ... Mishel amaki dastlab ikkilanib qoldi, lekin keyin u erga tashrif buyurdi va uni sotib olishga ham ishonch hosil qildi. Qisqa vaqt ichida shartnoma imzolandi va mulk uniki bo'ldi. Shunday qilib, Vittorio Emanuele III ga o'xshagan, tobora zukko va xiyonatkor bo'lib, Antoniya xolaga taklif qildi: - Siz anjir terish va ularni quritishni o'rganasiz. Kiyim yuvishga to'g'ri kelsa, daryo bo'yiga tushib, qumni tozalash uchun teshik qazib ichish va ovqat pishirish uchun zarur bo'lgan suvni olasiz.- Qishloqda yashash uchun pensiyaga chiqishimiz mumkin edi: Men duradgor bo'lib ishlayman. San-Basilio, Vallancazza, Badiavecchia va Piano Vigna yaqinidagi qishloqlarda yashovchi oilalar. Qishda daryo suv bilan shishib ketganda noqulay bo'ladi, lekin men bu to'siqni engib o'taman. Boshqa tomondan, siz qishloqdan zavqlanishingiz mumkin. Antoniya xola nigohini pastga tushirib, yana bir bor aytganini qildi: - Cuomu tu voi, eu fazzu, - Xohlasangiz, qilaman, - dedi bechora qiz itoatkorona.

## Ikkinchi bob - Bu dunyodan



1936 yil bahorining boshida kambag'al qiz va uning amakisi Micheri daryoning to'shagi yaqinidagi qishloqdagi Castrangiyaga ko'chib o'tdi. Badiavecchia, San-Basilio va Vallancazzaning turli qishloqlarida uning hali ham mavjud ekanligi haqida xabar tarqaldi va odamlar uni ishga chaqirishdi. O'sha kunlarda, garchi bugungi kunda g'alati tuyulsa ham, stol, deraza, eshik yoki shkaf kerak bo'lganda, duradgorni chaqirib, uni o'z uylarida kutib olishadi: ular unga dastgoh yasashdi va ular kerakli yog'ochni tayyorladilar. Mishel amaki asboblarni olib keldi va ish tugaguniga qadar joyida qoldi.

Daraxtni kesishga chaqirib, bir-ikki yil quritib qo'yishdi. Keyin daraxt tanasi devorga o'rnatildi. Duradgor yuqoridan arrani, pastdan esa yordamchini ushlab turdi: "Serra serra mastro dascio che dumè fagimmo a cascia" (Arra arra yoki buyuk usta ertaga sandiq yasaymiz).

Daraxt tanasi devorga o'rnatildi. Katta arra bilan ular taxtalarni oldilar va ular bilan derazalar, ko'rpa-to'shaklar va shkaflar qurdilar. Bu ishni bajarish uchun u soat 4 da o'rnidan turib, sumkasi va ignalari bilan yo'lga chiqdi. U uyiga kelganida, mijozlar unga piyoz qo'shilgan yangi sut va bir bo'lak non taklif

qilishdi. Tushda bir plastinka makaron va bir bo'lak pishloq. Kechqurun u ishni to'xtatdi va Novarada yakshanba kuni hisobni to'lashdan oldin birinchi omonat sifatida unga qo'lda tayyorlangan non berishdi.

Oradan bir necha yil o'tdi va o'g'li Turillu ulg'ayib, umrining qolgan qismini qishloqda yolg'izlikda o'tkazish niyatida emasligini o'zi anglab yetdi. U otasining hunarini o'rgangan edi, lekin ixtisoslashib, kabinetchi bo'lishni xohlardi. U otasini bu san'atni o'rganish imkoniyati mavjud bo'lgan shaharga yuborishga ko'ndiradi. U Kataniyaga ko'chib o'tdi va ikki yillik shogirdlikdan so'ng u juda yaxshi bo'ldi, o'zini bu ishni qilishga tayyor his qildi va o'n to'qqiz yoshga to'lganligi sababli, u o'z oilasini qurish vaqti keldi, deb o'yladi. Ko'p yillar davomida u cho'ponning qizi bilan tanish edi va turmushga chiqishga qaror qildi, ammo bu uning amakisi Micherining xohishiga zid bo'ldi, u o'g'lini o'z tabaqasidan bo'lgan ayolga uylanishini xohlaydi. O'sha kunlarda aql bovar qilmaydigan, lekin shunday edi: hunarmandning cho'ponning qiziga uylanishi katta sharmandalik manbai edi. Ota va o'g'il o'rtasida to'satdan katta mojaro kelib chiqdi, bu Turilluni otasi va o'gay onasidan butunlay ajralishga majbur qildi. Yangi oilasi bilan u shaharni tark etdi va Komoga ko'chib o'tdi va u erda o'z ishi orqali boylik qildi.

Amakilarning farzandlari yo'q edi, shuning uchun Turilluning ketishi bilan ular butunlay yolg'iz qolishdi. Bu izolyatsiyadan eng ko'p aziyat chekkan odam Antoniya xola edi, u kun bo'yi uning atrofida g'uvillab yurgan qushlar, chivinlar va chivinlar bilan suhbatlashdi. Qishloqdagi o'sha g'orda hech kim bilan gaplashishga imkoni yo'q edi. Faqat Rojdestvo, Pasxa yoki avgust oyining o'rtalarida Madonna Assunta bayrami kabi muhim bayramlar munosabati bilan u onamni ziyorat qilish uchun shaharga borishga muvaffaq bo'ldi. Bunday tashriflardan birida,

ahvolidan uzoq vaqt shikoyat qilib, singlisiga turmush qurishni taklif qildi: - Hurmatli Tereza, men sizning ikkita qizcha bilan juda ko'p ish qilishingizni payqadim, Konsettani menga ishonib topshiring, shunda siz shunday bo'lasiz. o'zingizni kichkintoyga bag'ishlash uchun ko'proq erkin. Men uni havosi yaxshi qishloqqa olib boraman va unga yaxshilik qilaman - Onam dastlab ishonchsiz edi, lekin keyin, har doimgidek, uning oson shartli xarakterini hisobga olib, opasining qattiq talabidan keyin rozi bo'ldi.

Men uchun sinov boshlandi. Issiq kun bo'lsa kerak, 1938 yilning yozi boshlandi, men ikki yoshda edim, xolam meni olib ketishga keldi. Mato sumkaga men bluzka, ikkita kuloq qo'ydim va hamma narsadan bexabar uyimdan chiqib ketdim. Men shunchalik kichkina edimki, Via Crucis o'sha kuni boshlanishini tushunolmadim. Biz xachir yo'lidan yurib, yarim soat yoki undan ko'proq vaqt o'tgach, Kastrangiya (Kassandra!) unchalik ishonarli bo'lmagan nomli bu tanho joyga yetib keldik, go'yo baxtsizlikni bashorat qilgandek, qisqasi bu nom allaqachon butun reja edi, hattoki O'shanda men buni anglay olmasdim. Erim avvaliga meni yaxshi kutib oldi, xolam ora-sira menga yoqqanim uchun shirinliklar sotib olardi va Novaraga onamni ko'rish uchun hamrohlik qilganida, u har doim uyga qaytmasligimni, lekin yaxshisi, menga qattiq turib aytadi. yolg'iz qolgan u bilan o'sish va u mening onam bo'lishini. Men itoat qilishdan boshqa hech narsa qila olmadim.

Bu orada, otam Sardiniyadan qaytib keldi, onamni homilador qilish uchun bir hafta qoldi va yana ketdi. Bu 1939 yil edi va keyingi yili Antonietta tug'ildi. Antoniya xolam meni Novaraga onamni ko'rgani olib ketgani va singlimni birinchi marta ko'rganim haligacha noaniq esimda. Kichkina Antoniettani quchoqlash uchun uyda o'tirmoqchi edim, lekin mening hayotimni tobora



ko'proq nazorat qiladigan xolam menga shunday dedi: - Turnemmu uyda, men sizga chiroyli ish qilaman - (Uyga boraylik), Men sizga chiroyli qo'g'irchoq yasayman).

Biz kulbaga kelganimizda, u qo'llarimga qizil va dahshatli ko'zlari bo'yalgan to'ldirilgan "kausitta" qo'ydi. Men qo'rqib ketdim. Bu men Novaraga bobom va onamning oldiga qaytmoqchi bo'lganim uchun doimo yig'lardim, lekin Antoniya amakini ishontirishning iloji yo'q edi: uning yuragi toshbo'ron va har bir shikoyatimga kar edi. Dastlabki uch yil ichida biz Castrangiyadagi qishloq uyida ko'p vaqt o'tkazdik, u erda tirik jon yo'q edi, dam oluvchilar kamdan-kam hollarda tarqalib ketgan uylarda ko'rinardi.

Yakshanba kunlari qishloqqa borardik, onam, singlim va ona tomondan bobomnikiga borardim. Bobo mo'ylovli yaxshi odam edi. U o'zi bilan ora-sira hidlab qo'ygan gazakni olib yurardi. Qishda u meni ridosi ostiga olib, maydonga olib borib, shirinliklar sotib olib, kasalxona ustidagi "Sciancaditta" tavernasida vinodan tatib ko'rardi. Kechqurun biz Kastrangiyaga qaytdik.

Ba'zi oqshomlar amaki guruh bilan mashq qilish uchun bordi, u erda trombon chalar, keyin tavernada ichishni to'xtatdi va qishloqqa jonli qaytib keldi. Castrangiyadan 500 metr uzoqlikda u "Concettina, 'ntoia..." deb chaqira boshladi. Bu orada xola uyda sopol idish tayyorlab qo'ygandi, suvni uchburchakda qizdirish uchun. Pishirishning yarmida u sharobni yo'q qilish uchun bir kepak qaynoq suv quydi. Temir tovada xolam makaronni ziravor qilish uchun pomidor bilan piyoz tayyorladi. Piyoz pishmagan bo'lib, qustirib yubordi. - Ye, bo'lmasa, tasmani olib, jasadlarni beraman...".

O'sha paytda asli venetsiyalik ayol San-Bazilioning doyasi edi. Qishda daryo suv bosganida, Mishel amaki uni Novaradagi dorixonada xarid qilish uchun yelkasida (siankalea) ko'tardi. U

uyda to'xtadi va "Antoniya, unga ro'mol bering, sovuq" dedi. Bechora xola, u Mishelning sevgilisi ekanligini tushundimi, bilmayman.

Men endi besh yoshda edim, qishloqda yolg'iz, hech kimga gapirmay, yovvoyi hayvonga o'xshab qolgandim. Hammadan uyaldim. Novaraga borganimizda odamlardan qo'rqqanim uchun yashirindim. Qo'shnilar bu o'zgarishlarni tushunishdi va tog'alarimga meni bolalar bog'chasiga yuborishni maslahat berishdi. Yaxshiyamki, amakilar ishonch hosil qilishdi. Shunday qilib, bir kuni ertalab ammam Mishel amakimni menga pechene sotib olish uchun yubordi va buvim menga sovg'a qilgan oq somon savatga solib qo'ydi. Pechene bilan birga yangi tuxum qo'ydi. U meni qishloq abbatligi yaqinida joylashgan bolalar bog'chasiga kuzatib bordi. Rohiba meni kutib olish uchun eshikni ochganda, men qichqira boshladim. Qo'rquvdan savatni yerga tashladim, tuxum parchalanib ketdi va polga kir qolib ketdi. Xolam meni qattiq kaltaklab jazoladi va uyga olib ketdi. Shunday qilib, bolalar bog'chasining birinchi kuni ham mening oxirgi kunim bo'ldi.

To'rt yoshligimdan tog'am shunday derdi: - Konsettina, Novaraga borib, bosh og'rig'i uchun menga trankvilizatorlar olib kel. Men xachir yo'li bo'ylab paromdek yugurdim, Greko tumanidan o'tib, ba'zan chanqog'imni qondirish uchun favvora yonida to'xtab, "du Surcittu" dorixonasiga yetib keldim. U, farmatsevt, hayron bo'lib, do'stlariga qisqa vaqt ichida Novaraga yashindek borib-kelayotganimni aytdi. Besh yoshimda meni uzoq qarindoshlar Barselonaga olib ketishdi. U erda men birinchi marta katta hayrat bilan ko'rdim va tingladim ... radio! Biz ham do'konga no'xat rangli mato sotib olgani bordik. Savdo bo'yicha yordamchi taklif qildi: - Shuningdek, shlyapa va oq sharf sotib oling. Oxir-oqibat, ular ishonch hosil qilishdi va do'kon sotuvchisi

yaltiroq ko'k va och ko'k atlasdan ikkita bepul parcha berdi. Ertasi kuni matolarni onamga olib bordik, u bir necha kun ichida kiyim tikdi. Yakshanba kunlari o'zimni Novaraning markiz va baronlarining qizlaridek his qilardim.

1941 yilning qishida, urushning o'rtasida, Sardiniyadagi ishini tugatgan otam do'sti bilan shimoliy shaharda boylik izlashga va eski ishini tikuvchi sifatida davom ettirishga qaror qildi. Havoda onam otamga qo'shilishni hohlagandek tuyg'u bor edi va men bundan bezovta bo'ldimki, bir kuni men uning to'shagi ostida emaklab, yechindim va ikki dona guruchni, bo'lajak ko'krak uchlarini ko'rdim, chunki xolam. meni hech qachon yuvmagan. Ular zo'ravonlik bilan ularni mendan tortib olishdi. Men o'zimni yaralaganim uchun qonni ko'rganimni eslayman. Men kechayu kunduz kerak bo'lgan tuval ko'ylakni, keyin kiyimni kiyib oldim va hech kim sezmedi.

Ketish oldidan ona bechora yolg'iz qolgani uchun boboning uyidan tartib bilan chiqib ketmoqchi bo'ldi. U elektr chiroqlarini o'rnatish haqida o'ylardi, o'sha paytda lordlarning huquqi. Ilgari "u lusu" moy bilan ishlatilgan. Bu Mishel amakini bezovta qildi: bir necha kundan keyin u navbat bilan elektrchini chaqirdi va uni uyiga chiroq o'rnatishni buyurdi, shuning uchun men qishloqqa borganimda, men ham tik yog'och zinapoyada bir oz yoritilgan edim. Men hojatxonaga (latreya) borishim kerak bo'lganida, asosan uning laboratoriyasi orqasidagi birinchi qavatda joylashgan oddiy tuynuk, uning yonida har doim tobutlar qo'yilgan, tog'am so'ragan taqdirda tayyor bo'lishi uchun qurgan.

1942 yil 1 mart kuni ertalab men tog'am va bobom Tore bilan ko'k atlas kiyingan holda, San-Sebastiano maydonidagi pochta bo'limiga, ya'ni avtobusga bordik, bu ularni Vigliatore poezd stantsiyasiga olib boradi. Uning 4 yoshli singlisi Roza yuqoriga chiqishni istamadi va amakisi uni ishontirish uchun unga: - Agar

yuqoriga chiqmasang, kasal bo'lasan, - (seni ikki marta osurman) dedi.

Men, to'ng'ichi, xolamning ta'siri ostida, ketmay, Novarada qoldim. Men yig'lashimni to'xtata olmadim. Bobomning bag'ridan taskin izladim. U ham yolg'iz qoldi va o'sha kuni men u bilan birga bo'ldim. Taxminan yigirma kundan keyin onadan sayohatning muvaffaqiyati haqida birinchi xat keldi. Dadam unga uyida suv va gaz plitasi bo'lgan shinam kvartira topdi, u uchun yangi narsa. Hikoyani davom ettirib, kelgan kunining ertasiga u uyiga sarta-roshni chaqirib, unga moda soch turmagini berdi. Qishloqda deyarli barcha ayollar uzun sochlarini truba bilan taqib yurishgan. Bir so'z bilan aytganda, onam hayotida birinchi marta xursand bo'ldi, ko'ngli to'ldi. Hikoyaning oxirida u meni xolasiga tavsiya qildi. Kastrangiyadagi azoblarimni u, albatta, tasavvur ham qilmasdi.

Ketganimiz ertasiga Antoniya xola meni qishloqqa olib ketdi va eriga birinchi sinf o'rniga oktyabr oyida ikkinchi sinfga borishim uchun yozishni o'rgatish uchun menga birinchi sinf kitobini sotib olishini aytdi. Bechora men: endi o'ynay olmasdim, lekin vaqtimni auktsionlar va raqamlar yozishga sarflashim kerak edi. Vaqti-vaqti bilan o'qituvchi o'zi dars bergan San-Baziliodan qaytayotib, Kastrangiyadan o'tib ketardi. Uning ismi Mariya edi, u xolasi biladigan kapitanning qizi edi. U unga bir stakan suv taklif qildi. Bu orada men unga daftarni ko'rsatdim, u meni erkaladi. U sumkasidan qizil qalam olib, "yaxshi" deb yozdi. O'zimni maqtashni ko'rish qanday quvonch, qanday baxt, bu men uchun favqulodda. Men kundan kunga g'amgin bo'lib qoldim, tog'alarim va buvimning oldiga olib borishlarini iltimos qilardim, lekin ammam kerak emasligini aytdi.

U menga qanday munosabatda bo'lganimni va qanday ovqatlanganimni aytib berishimdan qo'rqardi. Darhaqiqat, o'sishi

va rivojlanishi kerak bo'lgan kichkina qiz uchun ovqat etarli emas edi: ertalab ular menga pishloqli qattiq non, peshin vaqtida pomidor va ikkita zaytun salatini berishdi. Kechqurun, eri u erda bo'lganida, Antoniya xola xom piyoz asosida tayyorlangan sousli makaron pishirdi. Va agar men uni yemaganimda, ko'p kaltak olishim mumkin edi. Turli xillik uchun, ba'zi oqshomlarda u makaron va loviya yoki yumshoq, yumshoq polenta pishirgan. Faqat Rojdestvo, Yangi yil, Karnaval va Pasxada ular tovuq yoki quyonni o'ldirishdi. Yanvar oyida ular cho'chqani o'ldirishdi, undan achchiq salam va cho'chqa yog'i tayyorladilar, ammo ularni tomchilab iste'mol qilish kerak edi, aks holda ular butun yil davomida etarli bo'lmaydi. Vaqti-vaqti bilan yakshanba kunlari amakim harom ishtaha sotib olardi, hatto hozir o'ylab o'tirsam ham, meni jirkandiradi, yoki petrushka shoxiga o'ralgan ichak-chavoq, o'sha paytlarda qovurilgan tarachalar. Ularning hammasi arzon taomlar edi, chunki, ularning fikricha, biz ham bobo-buvilarimizga o'xshab isrofgarchilik qilmasligimiz kerak va ular menga yana takrorladilar: - Ko'ryapsizmi, ularda har doim tovalarda kolbasa va baliq to'la bo'ladi, yeb-ichadilar. Biz bu odamlardan uzoqroq turishimiz kerak, - deyishdi ular. Tog'alarim boshqa qarindoshlar meni qit'ada onam va otamga qo'shilishga ishontirishidan qo'rqishdi. Ular meni yomon ko'rishga shunchalik harakat qilishdiki, ba'zida ular bilan uchrashganimda ularni ko'rmaslik uchun qo'llarimni ko'zlarimga qo'yaman.

Sentyabr keldi va men ikkinchi sinfga kirish imtihonlarini topshirishim kerak edi. Amakilarim meni qishloqqa olib ketishdi, ular meni kuzatib turish uchun farrosh, ikkinchi sinfdan bo'ladigan o'qituvchi va imtihon komissiyasi o'qituvchisi bilan maslahatlashishdi. Ular mening lavozimim ko'tarilishim uchun sovg'a sifatida tuxum olib kelishdi. Men bu odamlar bilan hech qachon aloqada bo'lmaganman, sinfdan bir nechta ikki o'rinli

yog'och stollar bor edi. Men bilan birga imtihon topshirayotgan boshqa qizlar ham bor edi. Doskada qo'shish va ayirish masalalarini yechishga majbur qildilar. Siyohdonlar ham, doska ham men uchun mutlaqo yangi edi. Qo'rquv va xijolatdan bargdek titrardim, operatsiyalarni qanday hal qilishni bilmasdim, chunki Antoniya xola menga faqat birdan o'ngacha raqamlarni yozishni o'rgatgan edi. Keyin ular mendan bir jumla yozishni so'rashti, daftarga bir oz o'ylashdi, lekin men qaerdan boshlashni bilmasdim. Bu tartibsizliklar tugagach, farrosh meni uyga olib ketdi. Xola undan imtihon qanday o'tganini so'radi va farrosh bu unchalik yaxshi o'tmaganini, ammo yakuniy hukmni o'qituvchilarga bog'lashini aytdi.

Ajablanarlisi shundaki, natija ijobiy bo'ldi va meni ikkinchi sinfga qabul qilishdi: men maktabga borishga tayyor edim, lekin fartuk muammosi paydo bo'ldi. Mishel amaki bir kun oldin do'konga borib, qora mato qoldiqlarini sotib olgan edi. Antoniya xola bir kun ichida formamni tayyorlab berdi. Jildni sotib olish uchun ko'proq pul kerak edi. Mening amakimlarimning puli bor edi, lekin ular tejashga berilib ketishdi, shuning uchun u, badbaxt, qo'lidan kelganini qildi va menga deraza qisqichi bilan fanera papkasini yasadi. Menga qalam ham sotib olishmadi. Tog'am uchiga uchi mahkamlangan yupqa yog'ochdan yasagan. Ular ikkita daftar va qalamni almashtira olmadilar va ularni sotib olishga majbur bo'ldilar. 1942-yil 1-oktabrda xolam maktabga hamrohlik qildi. Avval u maktabda tug'ilganlik haqidagi guvohnomani so'rash uchun podestaga bordi, chunki men sinfdan tashqarida edim. Domla mehribon edi va meni iliq kutib oldi, lekin men undan qo'rqardim, ehtimol, otasining makaron zavodida bolaligida sodir bo'lgan baxtsiz hodisa tufayli uning o'ng qo'li o'rniga rezina protez qo'yilgan edi. Menga oldingi qatorlardan joy ajratishdi. Bir yil oldin meni ko'rmagan yangi hamrohlarim borligimdan qiziqib, o'zaro

g'o'ldiradilar: - Nega bu sicca-sicca keltirib chiqaryapti? - (Bu oriq qizcha kim?). Men juda qo'rqib, uyaldim, og'zimni ocholmadim, domlaning mehr bilan bergan savollariga ham javob bermadim.

Men yovvoyi bola edim va siyish uchun chiqishni so'rashga jur'atim yo'q edi va bir marta o'zimga siydim. Shunday qilib, uyga kelganimda, ammam meni kaltakladi, chunki u ertasi kuni qurib qolmaydigan ko'ylagimni yuvishi kerak edi. Kunlar o'tdi va har safar xuddi shu narsa takrorlandi. Yarim kun ichida bundan xabar topgan domla meni hojatxonaga jo'natib yubordi, lekin ba'zida unutib qo'yib, o'zimga qaytarib oldim. Kursdoshlarim menga e'tibor bermay, go'yo o'latga chalingandek, men bilan do'stlashishga ham harakat qilishmadi.

Ular bir-birlarini qishloqda tanishganlari uchun bilishardi, men esa qishloqdagi uyga borish uchun deyarli bir soat piyoda yurishim kerak edi, shuning uchun ular bilan do'stlashish imkoni yo'q edi. Amakilar shaharga faqat yakshanba kunlari do'stlar bilan uchrashish va ular bilan bir shisha sharob oldida bir necha baxtli soatlar o'tkazish uchun kelishgan. Lekin ko'pincha xola eriga ish buyurtmalarini olish uchun uyda o'tirardi. Olti yoshimda uzun tepalikdagi xachir izi bo'ylab yurdim. Yarim yo'lda men o'qituvchiga taklif qilish uchun barglar bilan o'ralgan bir dasta binafsha gullarni terishga to'xtadim.

Men maktabga charchagan holda keldim. Peshindan keyin men tirik jonni uchratmay, tsikadalarining karlik jiringlashi va jazirama quyoshi bilan qishloqqa qaytdim.

Men o'zimni o'sha uyga qamab qo'ydim va xolamning menga nisbatan qattiqqo'lligi tufayli o'sha tinch muhitda o'zim bilan hayol qilish uchun yolg'iz qoldim. Amaki, ishni tugatgandan so'ng, deyarli har doim taverna yonida to'xtab, kechasi uyga qaytib keldi, doim mast bo'lib. Ba'zida u odatdagidan ko'ra ko'proq adashib, uyiga qaytmasdi. Xolasi va bir qancha qo'shnilari uni

yarim tunda chiroqlar yorug'ida ariq bo'ylab qidirib ketishdi. Uni yerga yiqilib tushganini ko'rganlarida, uni uyiga qaytishga ko'ndirishdi.

Ayni paytda men maktabda yaxshi ish qila olmadim. Birinchi chorak oxirida o'qituvchi hisobot varaqalarini, keyin fashistik nishonlar bilan va afsuski, barcha etarli bo'lmagan mavzularni tarqatdi: mening hisobot kartam sinfdagi eng kambag'al edi. Xolamga dalda berish uchun unga boshqa hisobot kartalari ham menikiga o'xshab qolganini aytdim va xolam deyarli o'lja oldi. Shunday qilib, kundan-kunga men o'zimcha jasorat topdim va sinfda ba'zi sinfdoshlarim bilan do'stlashishga harakat qildim. Men ularga yaqinlashmoqchi bo'ldim, lekin ular meni suhbatlaridan chetlashtirdilar, chunki ularning ko'zlarida men kambag'al qishloq qizi edim.



## Uchinchi bob - Qum ustida o'yinlar



Kastrangiyada yolg'izlikda o'tkazgan yillar davomida vaqt o'tmadi, chunki siz qila oladigan yagona narsa - kun bo'yi qushlarning chiyillashini va yozda sirokko dengizdan kirib kelgan cicadalarning kar bo'lgan chiyillashini tinglash edi. oqimning zigzag yo'li bo'ylab va vodiyni olovga qo'ying. Qishloq hayvonlari mening do'stlarim edi. Shunday qilib, men vaqtimni xayolparastlik bilan o'tkazdim. Osmon fonida yoki daraxtlarning shoxlari orasidan ko'z oldimga ko'ringan figuralardan boshlab o'zimning dunyomni qurdim: gapiradigan yovvoyi hayvonlar, Bosh qoyaning chetida saf tortgan ritsarlar, keyin esa o'zim bilan sehrli kuchlar Men ularni yiqitganman, qo'rquvdan ularni yo'q qilganini ko'rdim. Keyin men Qoyani ajdahoga aylantirdim, u to'satdan o'zini tog'dan ajratib, baland uchib, butun qishloqqa dahshat tarqatdi. Men bulutlarni o'zgartirdim, ular uchar qayiq'larga aylandi va men onam va opa-singillarim meni kutayotgan uzoq dengizdan nariga o'tishni o'ylab osmonda sayohat qildim. Soy suvidan chiqib, shishib ketgan qisqichbaqalar bahaybat hayvonlarga aylanguacha, ular oqim bo'ylab harakatlanayotganda o'simliklarni

ham ildizi bilan yulib tashlashdi.

Ba'zida Antoniya xolamning noxush chehrasini esladim. U meni sevmasdi, u meni sevmasdi, men ham undan nafratlanardim: onam meni singlisiga ishonib topshirgan, lekin u ham bir kun kelib meni olib ketishga va'da bergan edi: shuning uchun men tez-tez daraxtlarga chiqdim, Uning otam bilan oq otning orqasida kelishini ko'rish umidida ufqni ko'zdan kechirdi. Yaqin atrofdagi San-Bazilio va Vallancazza qishloqlarida erkaklar hammasi chiqib ketishgan. Faqat ayollar, bolalar va bir necha qariyalar qolgan. Ular hayot zo'rg'a tegadigan jim qishloqlar edi. Vaqt to'xtadi va odamlar hamma narsa o'zgarishiga, urush tugagach, bir kun kelib, tsivilizatsiya o'zining tarqoq, o'lik va titroq uylar to'dasiga g'alaba bilan kirib kelishiga ishonishdi. Do'stlarim bo'lishini, yolg'iz va tashlandiq emasligimni bilishni, himoyalaniшни, u yoki bu odamning uyida panohtopishimni bilishni istardim. Oilasiz ekanimni, ota-onam olisda dengizning qarama-qarshi qirg'og'ida, o'sha cheksiz ko'kning narigi tomonida, ular bilan oramizda baland va o'tib bo'lmas tog' borligini aytishga ham haqqim yo'q edi. Buning o'rniga, menga yomon munosabatda bo'lgan ammam bilan yashashga majbur bo'ldim. Men bu haqda o'ylab, uning paydo bo'lganini ko'rganimda, u o'sha shiddatli va shafqatsiz ovozi bilan meni g'azablantirdi. Baqirish, qichqirish, haqorat qilish va haqorat qilish uchun qilingan ovoz.

Hatto hayvonlar ham uning ovozidan qo'rqishdi. Faqat eri bilan u cho'qqisini tushirdi va ovozining balandligi butunlay o'zgarib, qo'yning marashiga aylandi. Xolam, kichkina qizaloq atrofida nima bo'layotganini tushunishga qodir emas, deb o'ylardi. Men nafaqat hamma narsani tushundim, balki indamadim yoki passiv qoldim. Bu doimiy jang edi. Cheksiz va mashaqqatli kurash. Vaqti-vaqti bilan men kelajak haqida o'yladim: u keksa va nochor edi, men yosh va kuchli edim, lekin hamma narsaga qaramay,

men unga yomon munosabatda bo'lmagan bo'lardim, bu mening tabiatimning bir qismi emas edi.

Ba'zan daryoga yaqinlashardim, u yerda kir yuvishga, kir yuvishga ketayotganlarni, ya'ni choyshab va ko'rpa-to'shaklarni yuvib, avval hamma narsani kulga ho'llashini ko'rardim. Yoki qirqish davri tugagach, qo'y junini yuvgani kelib, uni oqartirish uchun oftobda quritib, keyin ko'rpa-to'shaklarni to'ldirish uchun ishlatishgan. Men qirg'oqdagi toshlar orasida qolgan bo'laklarni terish uchun bordim va ular bilan latta qo'g'irchoqni kiyintirdim. Nima qilishimni bilmay, qisqichbaqalarni qidirib, soy bo'yidagi toshlarni ko'tara boshladim, tirnoqlari barmoqlarimni chimchilab qo'ymasligi uchun ularni barmoqlarim bilan mohirlik bilan boshimdan tepaga ilib qo'ydim. Men ularni uyga olib bordim va kechqurun xolam olov yoqqanida qovurib yedim: men uchun bu o'zgacha kechki ovqat edi. Ba'zan qisqichbaqalar o'rniga tosh ko'tarilishi bilanoq, qo'rqib ketgan kichik qurbaqalar vertikal sakrash bilan yuqoriga otilib, meni qo'rquvdan sakrab yubordi. Ular mening o'yindoshlarim, deb o'ylardim va ba'zida ularni tun bo'yi qorong'uda yolg'iz qoldirib ketganimga afsuslanardim. Kechqurun uyga qaytishim kerak bo'lganida, vodiya paydo bo'lgan aks-sadodan foydalanib, Mishel amakini baland ovozda chaqirdim. Ba'zan yozda Skardinolar oilasi vodiyning narigi tomonidagi uyda istiqomat qilishsa, men ularnikiga borardim. Men aka-ukalarning eng kichigi bo'lgan Mimma bilan o'ynadim.

Goofy qo'g'irchoqlar uchun stul va stollar yasagan. Bir necha soatni kompaniyada o'tkazish qanchalik yoqimli edi. Ertalab ular daryoning narigi qirg'og'iga sut olgani borishganda menga qo'ng'iroq qilishdi. Ularning to'ldirish uchun chelaklari bor edi, "Concettina" uni sog'ayotganini ko'rishdan mamnun edi. Sigirlarning egasi Micca a Cappellea menga rahmi kelib, yarim stakan taklif qildi. Xolamning uyida biz sutni yiliga ikki marta

ko'rdik: u pechene pishirganda va Pasxada rangli halqali tuxum bilan kaptarlarni tayyorlaganida. Sut qaynagach, men uning har bir qismini siqib chiqardim. Qishloq uyining xonasida tog'aning karavoti bor edi, agar uni to'shak desa bo'lsa, Novarada otning tukini qo'yib yuborganligi uchun ikkita temir estakadaga somon to'shak qo'yilgan taxtalar qo'yilgan edi. Men somon to'shakda uxlashim kerak edi, ustiga faqat eski harbiy adyol, yog'li va eskirgan. Kunduzi ham kulotsiz kiygan kanvas ko'ylak bilan yotdim. Men har kecha azob chekkan sovuqni tasvirlab bo'lmaydi. Yomg'ir yog'ganda, tomdan kirib kelgan suvni to'plash uchun idishlarni qo'yish kerak edi. Agar kechasi siyishim kerak bo'lsa, men uydan chiqib, zinapoyaning yonida qilishim kerak edi. Nega tush ko'rganimni tushunmasam-u, somon to'shakda shunday qilayotgan bo'lsam, ertalab men ham ko'p urishardim. Antoniya xola ham kunduzi o'zi ishlatgan ko'ylakni kiyib uxlab yotar, Mishel amaki esa onasi kabi burishib ketardi.

Uxlash marosimi odatdagi marosim bo'yicha bo'lib o'tdi: avval men yotdim, keyin navbat xolaga keldi, keyin amaki chiziqli kanvas shim va ichki kiyimini yechdi. Kunduzi kiygan ancha keng ko'ylak bilan karavot tomon bordi va devorga osilgan stol ustidagi moy chiroqni o'chirdi. Men yaramas bo'lib, baribir qaramagandek bo'ldim va qaradim: u olovni o'chirish uchun egilganida, uning silueti devorga xitoylik soyadek osilib turgan dindonni ko'rdim. - Oh, qanday yaxshi! - dedi u, chunki ichgan sharob uni juda qizdirdi. Ularning to'shagi yonida ikkita qalpoq, ya'ni quritilgan anjir saqlanadigan ikkita katta qamish savat bor edi. Ularni iflos va yog'li lattalar bilan o'rashdi, ikkinchisida esa amakining toza ichki kiyimi bor edi. Yotog'im yonidagi qutichada non va qishda maktabga borganimda boshimga o'rab qo'yadigan ro'molni, ichki kiyimimni va xolamnikini saqlashardi. Men ularni faqat yakshanba kunlari Novaraga ommaviy marosimga borganimizda ishlatardim.

Tog'alarim qishloqda kiymasligimiz kerak, chunki behuda kiyib yuramiz, deyishdi.

Yanvar oyida ular cho'chqani o'ldirishdi. Ular kolbasa tayyorlab, cho'chqa yog'ini tuzlashdi. Qaynatilgan oyoqlar cho'chqa yog'iga botirilgan terakota qozonda saqlanib qolgan. Ular odatda may oyida yangi loviya bilan iste'mol qilingan, chunki an'anaviy ravishda ularni ilgari eyish mumkin emas edi. Bir marta, aprel edi, xolamdan so'radim, chunki juda och edim, non bilan nima yeyishimni bilmasdim. Xolam aqldan ozganman deb baqira boshladi. Bir kuni maktabdan qaytayotganimda xachir yo'lida Ofeliyani singlisi bilan uchratib qoldim. Ular onalaridan ayrilib, otalari bilan Fransiyadan qaytib kelishgan.

Ular mendan ancha oqarib ketgan edi, ularga rahmim keldi va aytdim: men yashayotgan joydan kiringlar, bu vaqtda xolam suv olib ketyapti, tandirda ovqat solingan qozon bor, uni oling, ovqatlaning, lekin Hech kimga hech narsa demang.- Ular menga rahmat aytishdi va ochlikdan haydab, ikkilanmasdan maslahatlarimga amal qilishdi. May oyida amakilar loviya pishirib bo'lgach, cho'chqaning oyog'ini olish uchun borishdi va buning o'rniga faqat cho'chqa yog'i solingan qozonni topishdi: tabiiyki, bu menman deb o'ylab, ko'p kunlar davomida menga pul to'lashga majburlashdi. O'shanda men juda g'ururlanardim, chunki birinchi marta ularning ochko'zligiga qarshi buyuk jangda g'alaba qozongandek yoqimli tuyg'uni his qildim. Gigiena yo'qligi sababli, burgalar butun uyda bezovtalanmasdan hukmronlik qildi. Kechasi bo'ynimga sanchishdi, xolam qonimni burga so'rmasligi uchun har oqshom meni zaytun moyi bilan moylashardi. Ertalab bo'ynim bo'yalganga o'xshardi. Xolamga o'xshab mening ham boshimni yuvishga o'rganmaganim uchun bitlar bor edi. Aksincha, ammam sochlarimni jingalak qilib, suv va shakar bilan yog'lab turaverardi.

Kursdoshlarim esa har doim toza edi. Ularning eng

kambag'allari ham mendek iflos emas edi. Domla ham meni hammadan so'nggi partaga itarib marginallashtirish ishiga hissa qo'shdi. Mening tanam ta'riflab bo'lmaydigan darajada iflos edi. Ular meni yiliga bir marta, shahardagi eng muhim Ferragosto festivalida daryoda yuvdilar. Bir marta onam haqida o'ylaganimda, men etti yoshda edim, mangalning qaynayotgan kuliga tushib qoldim. Men o'ng qo'limni kuydirdim, ammam meni shifokorga olib bormadi, balki meni har kuni o't bilan davoladi. Menda ikkita kaptar tuxumiga o'xshash ikkita pufakcha bor edi, men og'riqdan qichqirdim, lekin u hech qachon qimirlamadi. Meni sichqonlar kemirayotganga o'xshardi.

Men bir necha oydan keyin mo'jizaviy tarzda tuzalib ketdim va menda hali ham uning belgilari bor. Maktab paytida, bir yakshanba kuni balkonda bo'lganimda, pastga tushayotgan bir qiz men bilan Miss Vinchenzinaning katexizm darsiga borishni xohlaysizmi, deb so'radi. Men bu nimaligini bilmasdim, chunki xolam meni faqat eng muhim bayramlarda namozga olib borardi, men cherkovga borishning ma'nosini tushunmadim. Bizning uyimiz ro'parasida ruhoniylar ota Buemi yashar edi, lekin men u bilan kamdan-kam uchrashib, unga istamay qaradim. Xolam ko'ngli aynib menga takrorladi: "Agar u bilan gaplashsang, o'sha ruhoniylar tilingni kesib tashlaydi". Ammo men katexizm darslarini o'qish uchun so'radim va kutilmaganda ruxsat oldim. O'sha muhitda o'zimni darhol erkin his qildim. Yosh xonim menga kitobcha va gazeta berdi. Iso haqida eshitib, men juda xursand bo'ldim. Bir kuni u menga birinchi uchrashuvimga tayyorlashini aytdi. Men bu haqda uyda gaplashdim va ular menga hali juda yosh ekanligimni aytishdi. Men yolg'on gapirib, guruhdagi barcha qizlar buni qilgan bo'lardi, deb javob berdim. Aslida ular allaqachon tasdiqlangan edi, lekin yosh xonim va men San-Nikola ruhoniysi bilan kelishib oldik va sanani belgiladik:

Korpus Domini kuni.

Oq ko'ylak muammosi paydo bo'ldi, lekin kimdir xolaga rohibalar uni ijaraga olishayotganini aytdi. Uzoq kutilgan kun keldi: ertalab u menga cherkov ro'zasiga hamroh bo'ldi. U boshqa qizlar ham bor, deb o'yladi, chunki u hech qachon katexist xonim bilan bog'lanish uchun tashabbus ko'rsatmagan. Yolg'izligimni tushunib, meni haqorat qildi: "Yolg'onchi, qo'pol". O'qituvchim ham o'sha kuni ertalab boshqa odamlar bilan birga edi. Ba'zi ayollar uni tinchlantirishdi. Ruhoniy keldi va meni qo'limdan ushlab, tan olish uchun muqaddas joyga olib bordi. U menga hech qachon eshitmagan chiroyli so'zlarni aytdi. O'zimni Jannatga uchayotgandek his qildim va o'zimga o'zim aytdim: "Ruhoniylar tilini kesadi, deganlari to'g'ri emas, aksincha, qizaloqning azobini tushunishni bilishadi". Iloji bo'lsa xursand bo'lib quchoqlab o'pgan bo'lardim.

U meni tavba qilib, Maryamga beshta salom aytishga majbur qildi va men o'z joyimga qaytdim. Xola darhol men ruhoniyya u erda uzoq vaqt qolishimni aytganimni so'radi va men aytdim: - Yosh xonim menga tan olish sir ekanligini o'rgatdi -. - Ha, lekin sen menga birinchi marta aytishing kerak, - deb turib oldi harpi. Bo'lishi mumkin emas. Ommaviy yig'ilish bo'lib o'tdi va yo'lda ular meni amakimning qo'lini o'pib: "Itimos, menga baraka bering", deyishga majbur qilishdi. Men bobom bilan boshladim, har doim bir xil ibora, keyin men barcha qarindoshlarni aylanib chiqdim. Gaetana xola menga kitobcha berdi. Men och edim, lekin hech kim menga ovqat taklif qilmadi. Odatda, marosim tugagandan so'ng, pechene bilan granita olish uchun barga borish odat edi, lekin ularni tejash uchun maniya engib o'tdi: tushda biz bir tarelka makaron yedik va tushdan keyin biz fotografga bordik, chunki qarindoshlar onaning fotosuratini yuborishni taklif qilishdi.



Men ikkinchi sinfni tugatdim va juda past ball bilan o'tdim. O'sha yili yoz bo'yi qishloqda qolishga majbur bo'ldik. Men e'tiroz bildirdim: "Hech bo'lmaganda yakshanba kunlari namozga borib, yolg'iz bobomning oldiga borishim kerak". U juda yaxshi odam edi, astma bilan og'rigan. Qizi uni e'tiborsiz qoldirdi, qisman beparvolik, qisman qo'ni-qo'shni, qarindosh-urug'lar, qaynota-qaynota bilan doim g'azablangan eri shartta qilgani uchun.

Men kirlarni yuvish uchun olib, Mishelillodan yashirincha xolamga olib bordim, aks holda muammo bo'ladi. U hatto otasiga mehrini ham sezmasdi: bir kuni o'gay opalaridan biri uning vafot etganini aytish uchun Kastrangiyaga keldi. "Agar ketmasang, seni eshakka tepaman", dedi u.

Qishloqda ziyofat bo'lganida, musiqiy guruh a'zolariga "pezzo duro" muzqaymoq taklif qilingan, bu esa o'ziga xos mustahkamligi tufayli shunday nomlangan. Mishel amaki, bu unga yoqmagani uchunmi yoki o'zini g'ayrioddiy saxiylik ishorasiga olib kelgani uchunmi, hech qachon tushunarsiz edi, u meni o'tib



ketayotganimni ko'rib, chaqirdi: "Konsetina, kel, muzqaymoq olib kel". Shunday qilib, men kamdan-kam hollarda yaxshi narsadan zavqlanish imkoniyatidan foydalandim.

Bir muncha vaqt oldin Bacenolik doktor Kosentino xotiramda yo'qolgan tafsilotni eslatdi. Guruh shahar ko'chalari bo'ylab o'ynayotganda, bolalar paradga qo'shilishga harakat qilishdi. Ammo ularning mavjudligini oqlash uchun a'zoni "tanish" kerak edi. Buni isbotlash uchun qo'lini kurtkasining cho'ntagiga solib qo'ygan edi. Shu tarzda men amakim Mishelga ergashdim, boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'g'li va otasiz Janni Kosentino esa qo'lini to'da boshlig'ining cho'ntagida ushlab turdi.

Urushning o'rtasida Novarada ba'zi bombalar tusha boshladi. Hamma qochib ketdi, ba'zi tanishlar biz bilan Kastrangiyaga panohtopishdi. Men uchun bu ziyofat edi, chunki men kompaniyada bo'lishim mumkin edi. Vaqti-vaqti bilan shrapnellarning hushtaklari eshitilardi. Orlando qandolat do'koni egasining o'g'li bomba tomonidan parchalanib ketgani haqida fojiali xabar ham keldi. Domodossoladagi ona to'rtinchi marta homilador bo'lib, Roza va Antonietta bilan yolg'iz qoldi. Dadam Sitsiliyaga Bersaglier bo'lish uchun chaqirilgan edi. Ketganidan bir necha oy o'tgach, u onasi Emma ismli qizchani dunyoga keltirganini va u uyga qaytish imkoniyatiga ega ekanligini bildi, chunki u to'rt farzandi bilan ozod bo'lishi kutilmoqda.

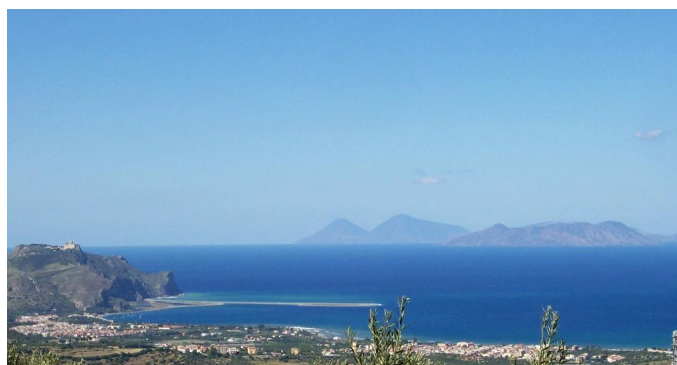
Afsuski, Domodossolaga kelganida u achchiq ajablanib qoldi: Emma 12 kundan keyin yashashni to'xtatdi. Ikki kundan keyin u frontga qaytishga majbur bo'ldi. Bir necha oy o'tgach - bu 8 sentyabrdan keyingi noaniqlik va beqarorlik davri edi - u harbiy xizmatdan qochishga muvaffaq bo'ldi va onasiga qo'shilish uchun urush tugashini kutish uchun Novaraga qaytib keldi. Kichkina poyafzal ustaxonasi ochdi. Har kuni men uni ko'rgani bordim.

Yoshim uchun uyatchan, ammo zukko, menda dadam turmush qurgan ayol bilan, lekin harbiy eri bilan uxlamoqchi, degan sezgi bor edi. Bir kuni Bertolami maydonidagi tepalikdagi kassaga kirdim. Qo'shni do'kondagi odam dadam bilan suhbatlashardi. Men ko'rsatkich va o'rta barmoqlarim bilan onamni aldagan otamning ko'zlarini o'chirish uchun urdim. Qo'shnim meni ushlab turishga muvaffaq bo'ldi, dadam tabassum bilan "O'z ishing bilan shug'ulla" dedi. 44-yilda o'ziga o'xshagan qora sochli, jingalak sochli bola tug'ildi...

Badiavecchia shahrida uning otasi tomonidan bobosi oshqozon saratoni bilan kasallangan. Borib ko'rishga xolamdan ruxsat oldim. Men tez-tez Kastrangiyadan tushardim va daryo bo'ylab sayr qildim. Men uni yotoqda, tinch eslayman. Buvim hali ham do'kon bilan band edi va unga oz vaqt ajratishi mumkin edi. U chivinlarni quvish uchun uning qo'liga zaytun novdasini qo'ydi, lekin u yomonlashdi va endi kuch qolmadi va men ularni undan quvdim. 1944 yil 2 noyabrda 66 yoshida Jannatga uchdi. Dadam hali ham Sitsiliyada edi. Dafn marosimida amakilari ham qatnashgan.

Vaqtivaqti bilan onamdan xatlar olaman. 45 yilda dadam Domodossolaga qaytib keldi va 46 yilda mening akam Juzeppe tug'ildi.

## To'rtinchi bob - Yog ', o'rgimchak to'ri va yomon ko'z



Butun dunyoda urush avj oldi, aloqa qiyin edi va biz endi onadan xabar olmadik. Yaxshiyamki, otam Bersaglieri korpusida Sitsiliyaga chaqirilgan edi va u bir necha kunlik erkinlikka ega bo'lgach, u menga tashrif buyurdi. Urush tufayli qishloqda ko'p odamlar bor edi. Ko'chirilgan odamlar odatda o'n besh kun qolishdi, lekin keyinchalik shahar bombardimon qilish xavfi ostida edi va ular yil bo'yi qishloqda qolishni afzal ko'rdilar.

Vaqtivaqti bilan o'sha odamlardan panohtopdim. Oziqovqat yetishmasa ham, har doim ko'tarinki kayfiyatda bo'lgan to'rt farzandli oila bor edi. Shuncha qurigan anjirlari bo'lib, hech kimga bermagan amakilarning ochko'zligini ko'rdim: bir hovuch chiroyli olib, yashirincha olib keldim. Nonushtaga bergan loviyalarning bir qismini ular uchun saqlab qoldim. Hatto qattiq non: xolam maktabga borishdan oldin cho'ntagimga solib qo'ygan tilimni o'sha bolalar bilan bo'lishdim va evaziga ular menga yozish uchun qog'oz berishdi, ular meni belanchakda o'ynashga majbur qilishdi, ulardan biri o'yinchoqlar, stullar va u menga va uning singlisiga sovg'a qilgan qo'g'irchoqlar uchun karavotlarni, katta opasi esa biz uchun latta qo'g'irchoqlar yasadi.

Ba'zida men daryoga tushardim, u erda atrofdagi ayollar kiyimlarini kul bilan yuvib ketishdi va men u erda ikkita katta tosh bilan ko'tarilgan idishdagi suvni isitish uchun yoqilgan olovga hayron bo'lib qarab turardim.. Men xolamning bunday operatsiyalarni qilganini ko'rmaganman. U yog'li va juda iflos kiyimlarini ko'rsatmaslik uchun deyarli yuvinmasdi yoki hech kim yo'q bo'lganda daryoga bordi.

Boshqa paytlarda uyda to'qilgan zig'irni toshlarga ikki-uch kun yoyib yurgan ayollarni kuzatdim. Ular uni namlab, oqarib ketguncha kuydiruvchi quyosh ostida quritdilar. Xolam doim meni uyga chaqirardi, lekin men eshitmagandek bo'lardim. Urush paytida uning kelini ham Turindan qizcha bilan qaytgan edi. O'gay o'g'li Salvatorega hurmat tufayli unga malikadek munosabatda bo'lishdi. O'sha davrda ular qishloqda qolishdi va xola yaxshi taassurot qoldirish uchun xushbo'y sovun, choyshab, idish-tovoq quritgich, dasturxon va salfetkalarini olib chiqdi. Aksincha, menga xizmatkordek munosabatda bo'lishdi, uy ishlariga va favvoradan suv olib kelishga yuborishdi, chunki mehmon yuborish sharmandalik edi.

Rojdestvo keldi va shimoliy odatlarga ko'ra, ertalab kelinga chaqaloq Isodan qiziga chiroyli sovg'a berildi: qo'g'irchoq uchun chiroyli kostryulkalar va likopchalar to'plami. Men u uchun xursand bo'ldim, lekin shu bilan birga menda g'azab ham paydo bo'ldi, chunki bunday narsalar men bilan hech qachon sodir bo'lmagan. Men borgan sari kuchsizlanardim. Uzum bor edi, lekin ularni yeyish voy: ularni sharob uchun siqish kerak edi. Siz faqat qo'shnilardan o'g'irlanganini yeyishingiz mumkin edi. F1nd1k yig'ildi, lekin ularni sotish uchun. Men o'rmondagi sincaplar kabi yashirincha yedim. Mening amakilarim sutni faqat Rojdestvo va Pasxa bayramlarida pechenye tayyorlash uchun sotib olishdi va men uni qaynayotganda choy qoshig'i bilan yog'sizlantirdim.

Xolam menga kamdan-kam qovurilgan tuxum tayyorladi. Men tez-tez qovurib beradi deb umid qildim: - Qachonki, qo'yib yuboraylik, bir oz bo'lsa, tuxum qo'yadigan vaqt o'tib ketsa (u Messinalik yigit qishloqlarni kezib, tuxum terib, yangidek uzatardi) biz ularni sotish va pul olish mumkin -. Ikki oy davomida tuxum yig'ib, so'ng sotgan.

Tuxum sotib olgan Messina aholisining qo'lida jo'ja bo'lsa kerak. Anjirni ho'plash kerak edi, faqat bir nechtasini eyish mumkin edi, qolganlari sotish yoki qish uchun saqlash uchun quyoshda quritilishi kerak edi. Oktyabr oyida kechqurun chiroyli kashtanlar tayyorlangan. Agar po'chog'i tozalangani qolgan bo'lsa, tog'am ularni kichkina xonadagi stolga (piyodaga emas, chiroqdan tomayotgan moy yog'langan bo'yraga) va ertalab turganda qo'yib qo'yardi. to'rtta ishga borish uchun, u meni uyg'otib, kashtan uzatadi va menga: "Siz nonushta qilasiz", dedi. Men ularga bo'ysundim va ochlikdan yedim, lekin ular moydek tatib ko'rdi va muqarrar ravishda ichim og'ridi. Amaki maqtanib: - Men jiyanimni yaxshi ko'raman, hatto kech bo'lganda ham unga kashtan tayyorlayman -. Aslida amakimning ko'zlarida nafrat bor edi. Ba'zan ular jahli chiqqanda sarg'ish, olov qizg'ish edi: kichik bo'lsa ham, bu ko'zlar uning yuziga bostirib kirdi. Ular kichik va chuqur tor teshiklarga o'xshardi, ulardan nafrat to'kiladi. Ayni paytda dizenteriya va qurtlar g'alaba qozondi. Xolam ora-sira bir choy qoshiq moy berardi. Bu qurtlarni saqlaydi, o'zini ishontirish uchun g'o'ldiradi... so'ng "prichentu" bilan boshladi: - Mazzai un vermu gruossu quennu ia pagana, ua u mazzu chi sug'u hamma xristian. Yoki dushanba kuni eshitasiz yoki seshanba kuni eshitasiz yoki chorshanba kuni eshitasiz yoki payshanba kuni eshitasiz yoki Vinardida eshitasiz yoki shanba kuni eshitasiz, Pasxaning matteia du jurnu u Viermu stududu a tierra casca.-

(Men butparast bo'lganimda semiz qurti o'ldirdim va endi uni nasroniy

sifatida o'ldiraman. Muqaddas dushanba kuni, muqaddas seshanba kuni, muqaddas chorshanba kuni, muqaddas payshanba kuni, yaxshi juma kuni, muqaddas shanba kuni, Pasxa kuni ertalab. hayratda qolgan qurt yerga tushadi).

Qanday qilib tirik qolganimni bilmayman.

Bu erda biz qavs ochamiz.

Ko'p yillar o'tdi va mening oshqozonim og'riyapti. Men xona kattaligidagi apparatlar bilan rentgenogramma qilish uchun bordim. Yara bor-yo'qligini bilish uchun menga oq papa berishdi. Afsuski, hech narsa ko'rinmadi. Rentgenolog bu gastrit ekanligini aytdi va og'riqni engillashtirish uchun menga palliativlar berdi. Shu darajaga yetdimki, bir qoshiq suv ichsam ichimga sig'masdi. Yoshim ellik yoshda edi. Armandoning Piacenzadagi do'sti Paolo meni mutaxassisga olib borishni taklif qildi. Doktor Mazzeoning oldiga ham keldi. Gastroskopiya asbobi tomoqdan tashqariga kira olmadi. "Men bu ayolni qanday qutqarishni bilmayman," dedi shifokor, "pilorus yopiq". Gastroskopiya qilingan barcha odamlar o'z oyoqlari bilan xonani tark etishdi. Men tomir ichiga zambilda. Shifokor menga ikki oy davomida kuchli davo buyurdi. Qaytganimda, asbob hali ham o'tmadi. Uch oy davomida yana bir kuchli davolash.

Birinchi tashrifdan besh oy o'tgach, asbob pilorusdan o'ta boshladi. "Mo'jiza!" - dedi doktor Mazzeo. Naychani olib tashlagach, u menga tug'ma yoki sabab bo'lganligini tushunish uchun ko'p savollar berdi. Yig'lay boshladim: "Balki Zizi ora-sira qurtlarga beradigan moydir". Shifokor qo'llarini sochlariga qo'ydi: "Neft? Va siz hali ham tiriksiz!". Davolanishni davom ettirib, vaqti-vaqti bilan gastroskopiyanı takrorladim.

Mening hayotimni saqlab qolgan Doktor Mazzeoga rahmat, endi

yillar o'tib, men faqat bir oz saqlovchi dori bilan ovqatlana olaman.

Balkondan kimdir chaqirsa, xolasi boshini aylanib turaverdi. Keyin ular unga och qoringa bir stakan ferrokin ichishni maslahat berishdi. U erini sotib olishga ko'ndirdi va ertalab u menga ham stakan berdi.

Qolaversa, bu uyda xurofot ham hukmron edi. Amakisi doimo ichgan sharobdan boshi og'rirdi, lekin uning fikricha, bunga kimningdir yomon ko'zi sabab bo'lgan. Xotin uni to'xtatib qo'yishi kerak edi: u bir likopchaga suv solib, tuz va bir tomchi yog' quydi, so'ng bosh og'rig'i uchun prichentu bilan boshladi: - Ogliu biridittu, ogliu santissimu, bu uyga keling va buni quvib chiqaring. morocchiu, ogliu biriditto, chiq va bu mammuckani quv... (Muborak moy, eng muqaddas moy, bu uyga kirib, bu yomon ko'zni, muborak moyni, kuchli bo'l va bu shaytonni quvib yubor...).

Muborak moyning bu joyi, kengayib, ularning e'tiqodiga ko'ra, yomon ko'zdan saqlaydi. Oradan ko'p o'tmay xonaning to'rt burchagiga suv sepib, bosh og'rig'i ketib qoldi.

Yaralarni davolash uchun o'rgimchak to'rlari yog 'bilan birlashtirildi va go'shtning kichik bir bo'lagidan bulyon tayyorlanadi. Ularning aytishicha, bu qo'rqinchli aralashma xatosiz edi! Ertalab ular menga magnesiya bilan bir stakan suv berishdi. Bir muncha vaqt o'tgach, hamma titrab, o'zimni ozod qilish uchun sovuqqa chiqishga majbur bo'ldim. Men tuzalib ketganimdan so'ng, ular meni sehrgarlik qiladigan ayolning oldiga yuborishdi: u meni boshdan-oyoq ip bilan o'lchadi va gorizontol qo'llarimni xuddi shunday o'lchadi. Agar bir parcha yo'qolsa, o'sha yil uchun o'limning oldini oladi.

Agar amakilar o'z yo'lida Xudoga, azizlarga, Madonnaga ishonishgan bo'lsa ham. Har yili 8 sentyabr kuni ular Tindari

shahriga, shahardan qirq kilometr uzoqlikdagi Qora Madonnaga bag'ishlangan ma'badga borishdi. Besh yoshimdan boshlab men bu tavbani qilishim kerak edi.

Tindari ziyoratgohiga ziyorat qilish munosabati bilan, bir kun oldin xola lattadan kappini (shippak) yasadi. Amaki o'z vaqtida ovga chiqib, uyga bir-ikki yovvoyi quyon olib kelib, ovqat pishiribdi. Yaxshi taassurot qoldirish uchun xola to'ldirilgan baqlajonlarni ham tayyorladi. U oynaga qaradi va yuzini latta bilan tozaladi. O'shanda "Qaerda zaza, go'zalim" qo'shig'i moda bo'lgan va men uni "zizi" deb atashni odat qilganman.

Kechqurun soat o'n birlarda Tindariga tongga yetib bordik. Mo'rtligimdan charchagan va charchagan holda, men ko'p marta toza suv so'radim, lekin ular boshqa barcha charchagan odamlar kabi do'konlardan sotib olishmadi: ular cherkov yaqinida joylashgan, issiq suv oqadigan yagona favvora oldida navbatga turishdi. issiqlikni tinchlantirishga yordam bermadi. An'anaga ko'ra, ular no'xat, loviya va kanellini loviya sotib oldilar, so'ng ular ommaviy marosimga borishdi, Madinuzza ibodat qilishdi va yo'lda o'zlarining qishloqdoshlari va ota-ona qarindoshlarim bilan uchrashishdi. Tushda atrofdagi zaytun daraxtlari tagida ovqatlanishga bordik. Juda charchaganim achinarli, o'sha kuni do'stlar oldida yaxshi taassurot qoldirish uchun har doim ishtahani ochadigan ovqat bor edi. Tushlikka tandirda pishirilgan yovvoyi quyon kiradi, amaki uni har doim bir-ikki oqshom ovga borardi, to'ldirilgan baqlajon va qalampir, uzum va uy pechenyesi. Uyga qaytish uchun do'stlar transport vositasini oldilar: mashina yoki ot aravalari. Men tomosha qildim, allaqachon piyoda qaytib kelishdan voz kechdim. Tog'am bo'lsa, ot minishga imkonim bor edi, bo'lmasa og'riqli edi.



## Beshinchi bob - Boyqushlar



Hali ham din mavzusida, mening amakim birodarlik a'zosi bo'lganligi sababli, ular Palm Sunday kuni San Giorgio cherkovida tan olishlari va muloqot qilishlari shart edi. Marosim ertalab soat beshda bo'lib o'tdi, ruhoniy avval cherkovdagi barcha erkaklarni tan oldi, so'ngra ayollar uchun konfessiya tomon ketdi.

Navbat katta qora ro'mol o'ragan xolasiga kelganida, iloji boricha o'zini yopish uchun kiyimni panjaraga yaqin olib keldi: go'yo romashka inhalatsiyasini ichish kerakdek tuyuldi. U tan oldi va keyin: - Endi navbat sizga, - dedi menga. Yil davomida tan olmoqchi bo'lsam ham qilolmadim. Xolam: "Xudovandni masxara qilmaslik kerak, yiliga bir marta yetadi, bo'lmasa mezbonni olishga loyiq emassan, chunki ko'zing bilan ham gunoh qilishing mumkin", dedi.

Soat to'qqiz atrofida Muqaddas Mass, birlik va to'g'ri uy. Odatdagidek arzimagan sabablarga ko'ra amakisi so'kinib, asabiy yo'talib ketdi. Ta'riflab bo'lmaydigan manzaralar sodir bo'ldi: agar o'sha kuni negadir kimdir kerak bo'lsa, ular tupura olmadilar, aks holda ular Rabbiyni og'zidan chiqarib yuborishadi. Agar baxtsizlik yuz bergan bo'lsa, u ko'zaning qopqog'ini olib, ichiga tupurar va suyuqlikni suv va shakar bilan yana ichadi. Muqaddas hafta davomida odamlar rohib tomonidan o'tkazilgan kechki va'zlarda

qatnashish uchun hatto tunda ham qishloqda qolishdi. Payshanba kuni kolomb tayyorlandi, suv va anella, zaharli rang beruvchi ingredient bilan qaynatilgan qattiq qaynatilgan tuxum bilan turli shakllarda pechene xamiri. Yaxshi juma kuni ro'za kuni ertalab biz bug'doy nihollari bilan bezatilgan barcha cherkovlarni ziyorat qildik, keyin biz butun yil davomida farovonlikni kafolatlaydigan nevaraning uchta bargini (kuchli hidli dorivor o't) yutdik.

Xochga mixlangan Isoga ozor bermaslik uchun kun davomida ishlashingiz shart emas edi, agar tiksangiz, igna sanchiydi, agar tanangizga zarar yetkazish xavfi borligini ko'rsangiz va hokazo. O'sha kun uchun, nima qilsam ham, men urishmadi, aks holda Iso yig'lardi. Shanba kuni soat o'n birda Tinchlik va tirilish massasi bo'lib o'tdi. Barcha bolalar ruhoniyning duosini olish uchun kaptarlarni olib kelishdi va keyin uni eyishdi. Men bu mamnuniyatni hech qachon olib tashlay olmadim, chunki Pasxadan keyin seshanba kuni tashkil etilgan maktab sayohati uchun kaptarimni ikkita tuxum bilan saqlashim kerak edi. Domlaga tuxum taklif qilishim kerak edi. Pasxa kuni ular menga juda ko'p pul sarflamaslik uchun qirollik makaronidan tayyorlangan kichik qo'zichoq sotib oldilar. Tog'a shu qadar ziqna ediki, o't ustida hosil bo'lgan tovaning kuyishi bilan tufisini yaltiratib qo'ydi. Xolam bir ish bitganini bilib, pulini to'lashsa, "Tog'angdan so'rang, pul olib keldimi", deb maslahat berdi.

U ham, men ham uni ikki quldek sajda qilishimizga to'g'ri keldi, toki u qo'zg'aldi va unga o'n lira, menga besh lira berdi. Men pulimni sarflay olmadim, chunki u cho'chqaxona uchun mo'ljallangan edi. Bir kuni xolamga lotereya o'ynamoqchi ekanligimni aytdim. U g'alaba qozonishga umid qilgani uchun rozi bo'ldi. Mening gapim yolg'on edi. Darhaqiqat, men sinfdoshlarimga qaraganda kiyinishda ham o'zimni yomon his

qilardim: ularning yubkalari bor edi, lekin xolam ularni yoqtirmasdi va men to'liq ko'ylak kiyishga majbur bo'ldim. Ularning hammasi oq, jigarrang yoki ko'k paxta paypoq kiyishdi, men u to'q sariq rangda tikilgan paypoqlar bilan shug'ullanishim kerak edi, bu rang boshqalarga qaraganda arzonroq. Men ularni tizzadan yuqorisida elastik tasma bilan kiyib oldim, lekin eng katta muammo shundaki, ular oyoqsiz, to'piqqacha etib borishdi. Ustiga manjetli kalta paypoq kiyib oldim. Men allaqachon etarlicha marginal bo'lganman va men ham kiyimim bilan ajralib turishim kerak edi. Besh liraga men ertalab darsga kirishdan oldin kiyadigan yaxshiroq paypoq sotib olishni rejalashtirgandim. O'sha kuni do'kon yopiq edi. Pulni olib uyga borolmadim, chunki xolam topib olardi. Men ularni xachir yo'li bo'ylab tosh tagiga yashirishni o'yladim. Kechasi yomg'ir yog'di va qog'ozdan yasalgan bo'lib, ular butunlay parchalanib ketdi, men ertasi kuni ertalab ularni olish uchun borganimda tushundim.

Oradan o'n besh kun o'tdi, xolam lotereyadan yutdingmi, deb so'radi. O'shanda ham men halol emas edim va ha dedim. Bu pul hech qachon kelmagan. Muborak juma kuni, Motamsaro xonim sharafiga yurish paytida u o'qituvchi bilan uchrashib, undan tushuntirishlarni so'radi. Men uyatdan o'lardim. Tabiiyki, u hamma narsadan bexabar edi, shuning uchun uning qattiq nigohlari ostida xolamdan ikki marta tarsaki oldim. Men har doim maktabga o'z xohishim bilan bordim, lekin yomon natijalarga erishdim. Meni hech kim tushunmasdi va tavsiyalar tufayli men har doim lavozimga ko'tarilib turaman, shuning uchun onam xotirjam edi, ular meni doimo o'qishga majbur qilishdi. Men faqat mushuk bilan yaxshi edim, toki bir kun mast amaki shahardan ishqalanib qaytib keldi va hayvon o'zini boqish uchun bir bo'lak oldi. Askarlar qoldirgan mushtakni olib, uni ochiq qishloqda o'ldirdi. Bu men uchun katta umidsizlik bo'ldi.

Xirmon payti qo'shnilarning hovlisida qolgan bug'doy va arpa donalarini terib, qopga solib, daryo bo'yidagi Tindara xonimning tegirmoniga olib bordim. Keyin men Novaraga unni onamning amakivachchasiga olib bordim, u ikki kichkina bolasi bilan beva bo'lib, ertalab o'rmonga o'tin yig'ishga bordi va unga un olib kelganlarga non tayyorlash uchun tandir yoqdi va pul topdi. bolalar uchun bir oz non.

Sentyabr oyida, anjir pishganida, men o'simliklarga ko'tarilib, shoxlardan ilgak bilan osilgan qamish savatlariga solib, mazali mevalarni oldim. Anjirlar kesilib, soyabonda quyoshda quritilishi uchun qoldirildi. Bir necha kundan keyin ular quriydi. Katta savatlarga ekilgan ular qishda iste'mol qilingan. O'sha go'zal paytlarda qishloqdan qo'shni Mariya xonim quritilgan anjir tayyorlash uchun keldi. Men tez-tez uning oldiga borardim. U ko'p bolalarning onasi edi. Ulardan biri Karmelo epilepsiya bilan kasallangan. Vaqti-vaqti bilan uni topib bo'lmaydi. Xavotirga tushgan ona uni qidirib ketdi va men unga deyarli dam olish uchun hamrohlik qildim.

Beshinchi sinfda o'qib yurganimda o'qituvchi ota-onamizga "Kichik alp tog'i" filmini ko'rish uchun kinoga olib borishini aytishimizni so'radi. Amakilar: "U axlatni ko'rgani bormaysizlar". Ro'paradagi ruhoniyni jiyani: "Uni yuborishing kerak, men ham uni ko'rmadim", deb eshitdi. Keyin ular ko'chirildi va men borishga muvaffaq bo'ldim.

Onadan shirinliklar solingan paket keldi. Men maktabga bir oz olib kelgan edim. Bu ocharchilik davri edi, hatto shirinliklar ham tanqis edi. Men beshinchi sinfda o'qib yurganimda ustozimning singlisi to'rtinchi sinfga dars bergan. U kasal bo'lgan mendan kambag'alroq qizga shirinlik so'radi va men hammasini unga qoldirdim.

1945 yilda otam Domodossolaga qaytib keldi. Men uni 1946 yil

aprel oyida yana ko'rdim va u bilan birga bolani kutayotgan onam bor edi.

Ota-onam bilan o'nga yaqin baxtli kunlarni o'tkazdim. Men tez-tez bobom va buvim va amakilarimnikiga borardim, shuning uchun men xohlagancha ovqatlanardim va ularni sotadigan buvimdan ko'p gazlangan ichimliklar ichdim. Oxir-oqibat, onam meni o'zi bilan Italiyaning shimoliga olib ketmoqchi edi, lekin mening xolam doim yolg'on va xudbin bo'lib, meni o'zi bilan qoldirishga ko'ndirdi. Men beshinchi sinfda edim, mo'rtligimni hisobga olib, doimo kurashardim. Imtihon kunlarida ukasi tug'ilgani haqidagi xabar keldi. To'liq baxtli, lekin ayni paytda qayg'uli, men quvonch va azobdan yig'ladim. Balki shuning uchundir, imtihon paytida og'zim ochmagan bo'lsam ham, domla meni lavozimga ko'tardi. O'sha yili ular qishloqda litsey bo'limini tashkil qilishdi va deyarli barcha sinfdoshlarim unga kirish uchun kirish imtihonlariga tayyorgarlik ko'rishdi. Men uchun hech qanday imkoniyat yo'q edi: amakilarim bunday maktabda faqat boyqushlar o'qishiga ishonishdi. Darhaqiqat, ular o'rta maktabni tugatgach, magistrlik darajasini olish uchun Messinaga borishlari kerak edi. Ota-onam kitoblar uchun pul yuborish haqida o'ylashlari kerak edi, ular hech qanday xarajat qilmasdilar. O'qishni davom ettirmoqchi bo'lganim uchun yig'lab yubordim. Keyin ular menga ikki yillik professional kursga, ya'ni ikki yil davom etadigan juda kambag'al o'rta maktabga yozilish imkoniyatini taklif qilishdi. Eng kambag'al odamlar u erga borishdi, har holda men qabul qildim. Oldinga va orqaga yurib, ertalab va tushdan keyin kursda qatnashdim. Maktab aralash edi: eng qo'pol erkaklar matematikadan dars bergan direktorga qarshi qo'llarini ko'tarishdi, ular italyan va frantsuz o'qituvchilarini ham qoqdilar. Qizlarga uy yumushlari, erkaklarga qishloq xo'jaligi bilimlari o'rgatildi. Aslida, biz hech narsa o'rganmadik. Mening

foydam uyatchanlik va o'rganishga chanqoqlik edi.

O'quv yili tugashidan oldin o'qituvchilar bizni xayriya teatriga tayyorlab qo'yishdi. Men ko'cha kirpisiga o'xshab kiyinib ko'rinishga majbur bo'ldim. Amakisining qalpoqchasi bor edi, kaltasi yo'q edi. Xolamga aytsam, u: "Sen ahmoqsan, obligatsiyalar qo'yasan", dedi. Men ko'nglimni yo'qotmadim: o'g'lining shimini qarzga olishni so'rash uchun sartaroshning xotini Liezzaning oldiga bordim. Shunday qilib, spektakl oqshomida tomoshabinlarda hozir bo'lgan amakilarimning ko'p qarsaklar va umidsizliklari ostida ko'cha kirpisidek kiyindim.

Afsuski, o'sha ikki yil ham o'tib ketdi va men avvalgidek va bundan ham ko'proq nodon bo'lib qoldim, deb o'ylab maktabni abadiy tugatdim.

## Oltinchi bob - Iltimos, meni kechiring (Yulduzlarning nuri)



Men o'n ikki yoshda edim, onam avgust oyida otam va men birinchi marta ko'rgan akam bilan yonimga kelgan edi. Uning kichkina yuzini ko'rib, meni xursand qildim va o'sha kunni hayotimdagi eng yaxshi kunlardan biri sifatida eslayman. Ota-onam maktabga qaytish uchun meni o'zlari bilan olib ketishga qaror qilishdi, lekin xolam ularni ikki marta bu fikrdan qaytardi: hunarni yaxshi o'rganish umidida meni tikuvchilikka yuborardi. Va shunday bo'ldi, mening xohishimga qarshi. Ota-onam ketishdi va men ahmoqdek Sitsiliyada qoldim. O'shandan beri menda tinchlik yo'q va har doim yashirincha yig'lardim. Tog'alarim, albatta, ota-onam meni ulardek yaxshi ko'rmagan bo'lardi, meni o'z qizlariday o'stirganlar (qizi ham men kabi azobni albatta boshidan o'tkazgan bo'lardi) deyishdi. Bir kuni ammam oyim ham hunar o'rgangan shahardagi eng zo'r tikuvchining oldiga borib, meni ishga olishini so'radi. Tikuvchi javob berdiki, u allaqachon sakkizta qizi bor va ularning sonini ko'paytira olmaydi. Ertasi kuni xolasi uni ishontirish uchun tuxum olib keldi va u dedi: - Bir oydan keyin qaytib keling, balki shogirdlardan biri Turinga ketayotgandir va jiyaningiz uchun joy

bo'sh qoladi -. O'z vaqtida, bir oy o'tgach, xolam meni laboratoriyaga jo'natdi. Bo'yi bir yarim metrdan oshmagan yosh xonim meni kutib oldi: "Mayli, seni olib ketaman, chunki senga rahmim keldi, qishloqda qolishdan ko'ra, mening oldimga kelishni afzal ko'rarsan. xolangiz bilan." U shunday deb o'ylashda mutlaqo yanglishmagan. Ertasi kuni sakkizda men keldim. "Laboratoriyaning supurishni boshla, - dedi u, - keyin polni yuvasan". Hikoya menga hidlana boshladi. Men imkon qadar tozalashga kirishdim. Mening bo'yim kichik edi, men o'n ikki yoshda edim, lekin men sakkiz yoshda edim.

Pol yuvishni bilmasdim: qishloqda toshdan, koshin bor qishloqda esa, xolam eskirib qolmasin deb yuvmagan. Men qo'limdan kelganini qilishga harakat qildim, lekin yaxshi yuvinmaganim uchun tikuvchi meni eshak deb chaqirdi. Soat to'qqizda ishchilar kelib, yangi ish bilan qiziq boshladilar (kichkina qiz). Hammalari menga achinish bilan qarashdi. Men ularning nutqlarini eshitdim va hayotning muhim narsalarni bilmay hayratda qoldim. Vaqti-vaqti bilan ular menga tikuvchilik ishlarini berishdi, men qilishni yoqtirmaydigan narsalarni, har doim o'qiy olmaganimdan achchiqlanishdi. Kunning ijobiy tomoni bor edi: tushda, qishloqqa qaytishga majbur bo'lmasdan, men uyda tinchgina ovqatlandim, stolga salfetskani yoyib, stakan, suv idishi va likopchani joylashtirdim. Xulosa qilib aytganda, bir bo'lak qattiq non va pishloq yeyish uchun hamma oddiy odamlar kabi dasturxon yozishni yoqtirardim. Tushlikdan so'ng o'zimdan to'qqiz yosh katta, tikuvchi bo'lgan qo'shninikiga bordim. U mening soddaligimga ko'zlarimni ochishga yordam berdi. U bilan onasi, fil oyoqli singlisi va yana bir nogiron yashagan.

Ba'zan bir piyola osh ichishga taklif qilishardi. Tikuvchi mendan bolalar kiyimiga xoch tikishda yordam berishimni iltimos qildi. Bir marta men qayg'u inqirozini boshdan kechirdim va ishni yarim



tugatdim. Yana bir safar, men bunga qaramay, mangaldan kulni olib, zinapoya bo'ylab sepdim. Ular: "Kim bor? Men kasallikka duchor bo'lamanmi?". Oxir-oqibat ular meni tushunishdi va meni kechirishdi.

Ba'zan men yetim bolalar bilan o'ynash uchun Antoniano bolalar uyining rohibalarining oldiga bordim. Men ularga bir oz havasim keldi, chunki ular kunlarini tartib bilan o'tkazdilar. Ular dasturxonni har doim yaxshi tuzatilgan holda yeydilar, keyin o'ynadilar va nihoyat belgilangan vaqtda ibodat qilib, o'zlarini Xudoga bag'ishlashdi. Men o'yladim: - Baxtli, ularning endi ota-onalari yo'q, lekin ular rohibalar bilan yaxshi yashashadi, mening ota-onam bor, lekin bu amakilarning ayiqlari bilan yashashga majburman -. Ularning xabarisiz, keyingi zerikarli so'roqlardan qochish uchun, vaqti-vaqti bilan qishloqda yashovchi xolaning oldiga borib turardim. Men undan ota-onamga meni olib ketishlarini iltimos qilib xat yuborish uchun pul so'radim.

Har yili noyabr oyida ular meni Piano Vigna shahrida bo'lib o'tadigan Sant'Ugo yarmarkasiga olib borishdi. Bu joyda ota-bobolar shiypon qurdilar, u erda ular panjara go'shti va kolbasa tayyorladilar, ularni bir qadah sharob bilan birga sotdilar. Men uchun bu mening qarindoshlarim bilan birga bo'lish, go'shtdan lazzatlanish va rangli gazlangan suv ichish, mangallar, chiroqlar, sopol idishlar, kvarts va bumbaelli sotiladigan do'konlarni tomosha qilish uchun imkoniyat edi.

Ertasi kuni biz yana Sant'Ugo bayrami uchun Badia Vekkiyaga bordik, ommaviy, kichik bir kortej, keyin yana bobom va buvimning do'koniga bordik, ular menga kolbasa, non va soda taklif qildilar, bu to'p bilan yopilgan kichik shishadan quyiladi. ichki qismida.

Rojdestvo oldidan bir marta biz Messinaga 3 kunga bordik. Biz qarindoshimiz bilan yotardik. Menga unchalik yoqmadi: u

amakilariga bozorda dehqondan tuxum o'g'irlaganini aytib, chalg'itibdi. Men katexizmda o'g'irlik qilmaslik kerakligini o'rgangan edim. Kechqurun qizim bilan haykal yasaydigan janobning oldiga bordik. Saxovatli bo'lish uchun amakilarim sotib olishim uchun pul berishdi. Castrangiyaning moylangan stolda men tug'ilish sahnasini qurishga muvaffaq bo'ldim. Qushqo'nmas shoxlari va bir nechta paxta parchalari bilan men kulba hosil qildim. Kechqurun men chaqaloq Isoning yonidagi yog'ga namlangan yong'oq qobig'i va bir bo'lak ip bilan yaratilgan ikkita shamning atmosferasidan zavq oldim. Mishel amaki ham bu fikrni qadrladi va meni mukofotlamoqchi bo'ldi: "Ntoia, ikkita nokning qobig'ini tozalang" va xolam ularni o'zlari saqlanadigan karavot ostiga olib kirishga ketdi.

Men Novarada yolg'iz uxlashni to'xtatganimda, Rojdestvo bayramida qo'shnim Antonietta bilan ertalab soat 5 da Annunziata cherkovida bo'lib o'tadigan xizmatga bordik. Cherkovning orqa tomonida muqaddas stullarni haq evaziga taqdim etdi. Biz ularni uydan olib keldik. Qaytishda biz Karolina ismli muhandisning yuvuvchi ayoliga bordik, u allaqachon ertalab zinapoya ostida ishlayotgan edi. O'sha paytda u allaqachon San-Frantesko favvorasidan yog'och vannani to'ldirish uchun katta litrli suv olishga ketgan edi. U dedi: "Caùsi, shu erda kutib turing, men janoblarda kecha pechenye qolganmi yoki yo'qligini ko'raman, shuning uchun nonushta qilishingiz mumkin". U deyarli hech qachon quruq qo'l qaytmagan. Men Antoniettani kelishga taklif qildim va mangalni yoqdik. Karolina yeyishga boshqa hech narsa topa olmagach, bir bo'lak qattiq non va bir stakan "bumbaello" suvi olish uchun oshxonaga bordim. Biz doily yasash uchun 8 gacha to'xtadik, keyin xayrlashdik: men ustaxonaga bordim, Antonietta 8 aka-uka bilan yolg'iz qizi bo'lgan onasiga yordam berish uchun uyiga ketdi.

Birgina Novarada o'zimni fuqarodek his qildim. Turi boboning oldiga borganimda uning derazalarini tozaladim va u menga "srea" berdi (maslahat). Men tirnoq bo'yog'i sotib olgani bordim. Men amakimlarim bilan uchrashishimni his qilganimda, uni olib tashlash uchun erituvchi sotib oldim. Men talk kukunini kukun sifatida ishlatganman. Voy: bir kuni yuzimga tashlab, dardlarimni, shapaloq va haqoratlarimni boshimdan o'tkazdim. "Bu axlat uchun pulni qayerdan oldingiz?". Men: "Un ekanligini ko'rmayapsizmi?" dedim. Bu orada qo'shnilar boshqa mahallaga ko'chib ketishdi. Bir kuni ular meni sirkga taklif qilishdi. "Menda pul yo'q ..." dedim. Ular menga qarz berishdi. Kunning ikkinchi yarmida dengizchilar shoudan zavqlanish uchun laboratoriyaga boradilar: trapesiyadagi maymunlar, otlardagi bolalar, fillar, masxarabozlar, ilgari hech qachon ko'rmagan narsalar. Afsuski, men 8 lira olishim kerak edi.

Bir necha kundan so'ng, Kastrangiyaga ketayotganimda, San-Salvatoreda men maktabdoshimning onasi bilan fermerlardan sotib olingan sabzavot to'la sumkasini uchratdim. Shaharga qaytishim mumkinmi, deb so'radi (o'sha paytdagi mentalitetdan kelib, maydonga sumkasi bilan borishga uyalgan!). Maslahat bilan pul ishlashni o'ylab, rozi bo'ldim. Afsuski, qiyinchilik bilan uyiga etib borgach, u meni to'rtta yeryong'oq bilan mukofotladi. Men yuragimni yo'qotmadim. Fantinalik bir xonimga doya sotib bir lira ishlab oldim. Men oyoqlari va qo'llari ip bilan harakatlanadigan karton Pinokkios yasadim. Ba'zi bolalar ularni bir necha sentga sotib olishdi. Yana bir fikr: kambag'al bolalar uchun quyoshdan saqlaydigan ko'zoynaklar. Men barlar oldida shaffof rangli konfet o'ramlarini qidirdim. Shakar qog'oz bilan men ramkani kesib tashladim va boshqa sentlarni qaytarib olishga muvaffaq bo'ldim. Ikki oydan keyin men 8 lirani qaytarishga muvaffaq bo'ldim.

Bobo yoshi qarib qolganiga, besh yoshidan beri astma va churraga chalinganiga qaramay, o'zini qishloqda chalg'itishga harakat qildi, chunki qizi deyarli hech qachon uning oldiga bormagan. Ikki yoz oylarida kelini Messinadan kelganida u yaxshi edi: u kiyimlarini yuvdi va yil davomida yig'ilgan hamma narsadan tozalash uchun uyni teskari aylantirdi.

Ko'rishganimizda menga: "Opangiz sharmanda, bechora cholni haromlikda bunaqa qiynala olmaysiz", derdi. Kechqurun xabar bergani bordim, xola qaynonasini tanqid qildi: - Fuqaro, o'zi nima xohlasa, o'zi o'ylay oladi -. Va men javob berdim: "To'g'ri aytasiz, men siz qanday tozalashni ko'rdim: siz hatto siydikni kislota bilan yuvgansiz va u yana porlab ketdi". Shu payt u menga bir tarsaki tushirdi, chunki bu narsalar haqida gapirmaslik kerak va men jirkanch edim.

Bir kuni bobom menga pul berib, ustaxonadagi qizlar gapirayotgan qo'shiq kitobini sotib oldim. Bir qancha vaqt yashirishga muvaffaq bo'ldim, lekin bir kuni kechqurun vaqtim yo'q edi va amaki payqab so'kindi: - Hatto bu xunuk axlat, endi siz bezori bo'lasiz -. Bu so'zlarni eshitib, undan oldin uni yuziga tashladim. Qo'zg'olonimni ko'rmay, shimimning kamarini tushirib, meni qattiq ura boshladi. Men o'n uch yoshda edim va u xotiniga faqat shunday dedi: - Men bir ayol shimoliy Italiyaga ketayotganini eshitdim, jiyaningizni qishloqqa kuzatib boring va uni ota-onasiga yuboring. Shu payt o'zimni baxtiyor his qildim, hatto olgan kaltak og'rig'imni ham unutib qo'ydim, keyin borib o'ychan o'tga o'tirdim. Tun soyalari daraxtlar shoxlariga singib, daryodan yengil sovuq shamol ko'tarilayotganda, qorong'ulik tusha boshladi, deb o'yladim.

Yong'oq daraxtiga suyanib, bulutlarga qarab uxlab qoldim. Ko'p tush ko'rdim, rang-barang tushlar to'dasi. Yengil shabada yuzimni silab o'tdi. Ko'zimni ochdim va g'alati tarzda o'zim yomon ko'rgan

o'sha yerni sevib qoldim va u faqat yulduzlar nuri bilan yoritilganini birinchi marta hayrat bilan angladim. Men o'zimni bu tark qilish holatiga qo'yib yubordim, men yana orzu qilardim. Sirli suyuqlikdek baxt mening jajji borlig'imga tomchilab kirdi. Men shirin bola emas edim. Oyoqlarim ajinlar edi, chunki ular soyning o'tkir toshlari ustida yurgan edilar, lekin mening butun vujudim va hatto qalbim shirin va nozik tuyulishi mumkin bo'lgan hamma narsadan jirkanishga odatlangan edi. Ammo tan olamanki, o'sha oqshom qisqa uyqu ajoyib edi va men uni boshqa hech qachon topa olmadim. Balki shuning uchun ham uni eslayman. To'satdan yelkamga qo'l qo'ydi, Antoniya xola keldi va o'z yo'lida meni to'satdan uyg'otdi: "Uyga boraylik. Biz kelganimizda amaking qo'lini o'pib, unga aytasiz - Iltimos, meni kechiring -". Va shunday bo'ldi.

O'sha oqshom qaltirab yotdim, o'sha tunda uxlay olmadim va soatlab kunni intiqlik bilan o'tkazdim. Tushunmay uyquga ketsam, hushyor bo'lishimni, og'riqni talab qiladigan va hech qanday muhlat bermagan qo'ng'iroq yoki hushimni silkitgandek birdan cho'chib ketardim. Qolgan vaqtimni ko'zimni ochib, tun qorong'uligi devorlarga tortgan yirtqich hayvonlarni sinchiklab ko'zdan kechirardim va hech narsa qilishga kuchim yetmay, yig'lab yubordim. Lekin bu g'amgin yig'lash emas, men sezmagani boshqa narsa edi. Ertasi kuni laboratoriyaga bormadim, chunki tanam xaritaga o'xshaydi, juda ko'kargan. Men bir hafta o'tgach, alomatlar so'na boshlagandan keyingina qaytib keldim.

## Ettinchi bob - Emiliya



Yakshanba kuni tushdan keyin men ba'zi do'stlarim bilan bolalar uyiga bordim: bir rohiba Xushxabarni bir nechta hazillar bilan bizga chiroyli tarzda tushuntirdi. O'sha soatni baxtli o'tkazish qanday baxt. Bir kuni u bizga Messina episkopi oktabr oyida tasdiqlash uchun kelishini aytdi.

- Agar siz ushbu marosimni xohlasangiz, qo'lingizni ko'taring, shunda men bu haqda monsenyor Salvatore Abbadessaga aytib beraman. Bir necha kundan keyin men ziziga aytdim. U xijolat tortdi: biz xudojo'y izlashimiz kerak edi. Men unga pochtachining qizi, yosh o'qituvchi Miss Rinani taklif qildim. Undan qanday so'rashimiz mumkin? Ertasi kuni biz uning uyiga bordik, u rozi bo'ldi. 1948 yil 9 oktyabr kuni tushdan keyin men do'stlarim bilan tan olish uchun Ona cherkoviga bordim. Ertasi kuni ertalab onamning uyiga bordim, u menga kichik yuraklar bilan to'qilgan filigra bilaguzuk sovg'a qildi. Men quvonishni boshladim. 11 da biz cherkovga bordik. Episkop keldi va Muqaddas Massani nishonlashni boshladi. Intervalda biz markaziy nefda saf tortdik va u bizni birin-ketin tasdiqladi. Massa tugagach, amakilar cho'qintirgan onalariga kofe ham taklif qilishmadi. Ular uni shunchaki "komara" deb chaqirishdi.

Esimda, hatto bolaligimizda, Kastraniyadan qaytib kelganimizda,

qishloqqa kelishdan oldin Najotkorga bag'ishlangan ibodatxona bor edi. Zizi bir zum to'xtab, baland ovozda "oh onalar, ey onalar..." dedi. Men buni ibodat deb o'yladim. Men katta bo'lganimda tushundimki, u o'z o'lik onasini chaqirdi, chunki qabriston ibodatxonaning tepasida joylashgan edi. Men qabristonga hech qachon tashrif buyurmaganman, chunki zizi avliyolar bayramiga ham bormagan. O'shanda odamlar "Fussadello" degan joyda Miss Signorinodan gul sotib olib, yaqinlarining qabrini bezash uchun deyarli yurish qilishganini bilardim. Bir kuni men zizi taklif qildim: "Nega biz ham onangning qabrini ziyorat qilmaymiz?".

U afsuslanishini aytdi. - Unga gul ham olib kelishni istamasangiz, "ona - ona" deb chaqirish befoyda. - Bu so'zlardan u deyarli qo'zg'aldi. Xrizantema sotib olish uchun Fussadelloga bordik. Barcha azizlar kuni men Turi boboni chaqirish uchun bizni "onalar" qabriga olib borish uchun bordim, men uchun Roza buvim. Bobom yaqinda o'sha qabrni qayta tiklagan edi, chunki urush paytida qabristonga tushgan yagona bomba uni vayron qilgan edi.

Yana bir jangda g'alaba qozonganimdan faxrlansam ham kechayu kunduz o'ylarim ota-onam bilan edi. Men laboratoriyada bo'lganimda o'zimni chalg'itishga harakat qildim. Men tikuvchilikdan zavqlana boshladim: yelkalar uchun vatka tayyorladim, ko'mirni pufladim. Dazmol qizib ketganda, katta qizlar kiyim tikish uchun bo'laklarni dazmollashgan. Uni qattiq ushlab turish uchun etagiga ikkita lenta orasiga tikilgan og'irliklar qo'yilgan. Men ularni miltiq materiallarini sotadigan cho'qintirgan otamdan sotib olgani bordim. Ular bolg'acha bilan tekislashim kerak bo'lgan granulalar edi. Ba'zan barmoqlarimni ham tekis qilib qo'ydim... Ayni paytda Orlando xonim katta yoshdagi qizlar uchun pullik kesish kurslarini o'tkazdi. Men uzoqda o'tirdim, lekin

darslardan nimanidir tushunish uchun tinglardim. Bir gal amakilar Fantinaga boramiz, "verg'i" va "taqqoslash"ga, Novaraga muhim yumushlar bilan kelganda biz bilan yotganlar, deyishdi. Bir kuni xudojo'y zizidan "Necha yoshdasiz?" Va zizi: - Ko'zlarim qorayib ketdi, esimda yo'q - (agar ko'rmagan bo'lsam, esimda yo'q).

Turi boboning maslahati bilan men yashil mato sotib olishga bordim, qobiliyatimni sinab ko'rish uchun yubka tikdim. Fantinaga jo'nab ketish kuni keldi (piyoda ikki soat). Biz 4 da turdik. Men yubkamni kiyib, Zizini ajablantirmoqchi edim. U juda tor edi, men deyarli yurolmasdim. Ular mening ijodimni ko'rib: - Biz uni o'zimiz ko'tardik, endi u o'sishni boshlaganda boyo'g'lidek harakat qilmoqda, deyishdi. Bu bizni sharmanda qiladi. Men esa ishora qildim: "Men buni olib ketmayman, agar xohlasang, shunday bo'ladi, bo'lmasa, ketasan!" Lekin yuragimda "qanday qilib tor yubkada yuraman..." deb o'yladim. Baribir manzilimizga yetib keldik. Kommar shunday chiroyli yubka qayerdan tikilganini so'radi. - Sa figi illa - (o'zi qildi) zizi javob berdi. - Shunday qilib, biz biror narsa tikishimiz kerak bo'lganda, biz unga kelamiz -. Boyqush g'ururi ...

Ba'zan shaharda meni xafa qilgan narsalarni ko'rdim. Emiliya kar, soqov, ehtimol uysiz edi. Deyarli har kuni men yashagan ko'chadan o'tib ketardi. Agar u bironi uchratsa, qo'lini og'ziga qo'yadi. Ba'zida odamlar unga bir bo'lak non taklif qilishardi, lekin vijdotsiz ravishda pishloq po'stlog'ini berib, keyin reaksiyani ko'rish uchun yashiringanlar bor edi: bechora qiz eshik zinasiga o'tirib, boshini devorga urdi. Bir kuni do'konga ip olish uchun ketayotganimda ko'r Antonioning baland ovozini eshitdim. Shahar tepasida joylashgan abbatlikdan u sardalyalar kelganini e'lon qildi. Bobomdan qolgan bir necha lira bilan baliq bozoriga bir-ikki untsiya oldim. Tushda pechkani ko'mir bilan yoqib, sardalya pishirib, shakar qog'oziga solib qo'ydim. Emiliyaning o'tishini



ko'rib, ularga berdim. U ularga hayrat bilan qaradi va menga minnatdorchilik bildirish uchun biroz jilmayib qo'ydi. Men uni odatdagi eshik oldida boshini devorga urmay, oriq barmoqlarini og'ziga qo'yib o'tirganini ko'rdim. O'sha kuni ovqat yemadim: amakilarim tashabbuslarimni tushunmasliklari uchun pechni qolgan cho'g'dan tozalashga majbur bo'ldim.

Anjela o'sha ko'cha bo'ylab tushga yaqin yurgan, lekin imo-ishoralar bilan gapiradigan nogiron o'g'li Nino bilan o'tdi. Ular mehribonlik uyidan osh olish uchun chelak bilan ketishdi. Bir kuni Nino chelak bilan yolg'iz qoldi, uyim yonida ikki bola uni yechib tashlab qochib ketishdi. U shimini tortib olmadi. U ichki kiyimsiz edi. Men tortinchoqlik bilan uni kiyintirish uchun tushdim. Yalang'och odamni birinchi marta ko'rishim edi. Voy, amakilar bilganida, janjal bo'lardi.

Ota-onamga yuborilgan ko'plab maktublardan birida men qo'l soatiga bo'lgan xohishimni bildirgan edim. Missis Agostina Domodossoladan kelganini bilib, men uni ko'rgani bordim. U meni ko'rishi bilan quchoqlab, ota-onam yuborgan paketni berdi. Men uni ochdim va hayron bo'ldim, qo'limdan barmoqdek jingalak jingalak jigarrang palto, kigiz shlyapa va soat solingan quti ko'rdim. Xonim uni bilagimga qo'yganidan xursand bo'lib titrab ketdim. U menga bir stakan suv berdi va men uyga yugurdim. Ertasi kuni amakilarim Novaraga kelganlarida, agar men o'sha mo'ynani kiysam, meni aqldan ozgan deb o'ylashlarini aytishdi: shaharda hech kim bunday narsaga ega emas. Baribir g'urur bilan kiydim. Kichkina soatni hamma ko'rishi uchun men yengimni orqaga qaytarardim. Men tez-tez arqon berdim, shuning uchun qisqa vaqt ichida u sindi. Castrangiyaga borib, mendan vaqtni so'ragan keksa odamlarni uchratdim. Yomon taassurot qoldirmaslik uchun men tuzatib bo'lmaydigan buzilgan soatga qaradim va uni o'rashni unutganimni aytdim. - Katta rahmat -.

Men bilan salomlashishdi va yo'lda davom etishdi.

Do'stlarim bilan solishtirganda men kichkina va ozg'in edim, ularning barchasi "rivojlangan" edi. Bir maktubida onam zizidan Rosa opamga o'xshab "rivojlangan"mi, deb so'radi. Ammo Zizi uchun bu narsalar haqida gapirish tabu edi. U mening hayot haqida hamma narsani bilishimni bilmas edi. Har doimgidek isyonkor bo'lib, unga "sog'inchi emasman, chunki to'yib ovqatlanmayman", dedim. Va u: - Nima deyapsiz? Biz sizni doim qo'llab-quvvatlaganmiz. Bir kuni kechqurun men Castrangia shahrida uxlayotgan edim va o'zimni yomon his qildim. Men sovuq terga botgan edim. Bu oxiri deb o'ylab, ibodat qildim, yig'ladim va bir necha tomchi siyish uchun qorong'ilikka chiqdim. Va ular: "Agar yana bir marta tursang, seni uraman!" Balki Tindari Madonnasi meni himoya qilgandir. Men somon to'shagiga qaytib, uxlab qoldim. Ertasi kuni Novaradagi laboratoriyada Miss Assunta meni odatdagidan oqarib ketdi. Ofitsiant har kuni ertalab bo'lgani kabi unga qahva va qovurilgan bo'laklar bilan sut olib kelganida, u menga ham taklif qildi.

## Sakkizinchi bob - Qaldirg'ochlarning parvozi



Novarada ko'p vaqt o'tkazganimdan so'ng, hayot o'zgargandek tuyuldi: ehtimol men Turi boboning oldiga borganim va u bilan tushdan keyin to'xtovsiz suhbatlashganim uchundir. U menga o'z hayoti va uning mavjudligi qanchalik qiyin bo'lganligi haqida ko'p hikoyalarni aytib berdi. Qolaversa, Novarada yashab, shaharda ro'y bergan muhim voqealarga guvoh bo'lish imkoniga ega bo'ldim. Eng muhimi, katta diniy marosimlar, marosimlar, suvga cho'mish marosimlari, tasdiqlar, lekin hamma narsadan ko'ra to'y marosimlari meni hayajonga soldi. O'sha paytda to'ylar kechqurun nishonlanar edi, men deyarli har doim do'stlarim bilan San-Nikola cherkoviga atrofga qarashga borardim.

Bir kuni kechqurun otasi hamrohligida oq ko'ylak kiygan kelinchakni ko'rdim. Qordek oppoq, u qo'g'irchoqqa o'xshardi, juda chiroyli edi! Filippoga uylangan Karmelina edi. Men butunlay hamdard bo'ldim va xayol surdim: "Kim biladi, bir kun kelib men ham bo'lishim mumkin ...".

O'sha kunlarda menda g'alati hislar bor edi, havoda yangi va g'alati bir narsa bor edi, menda oldindan sezishlar bor edi. Men notinch va g'ayrioddiy voqea sodir bo'lishini kutardim. Va aslida voqea uzoq kutilmadi. Tushda odatda pochta kelib turardi. Iyun oyida bir kuni uning ovozi eshitaman: "Kampo, pochta bor". Xatni oldim, u kelgan... Domodossola! Ona singlisiga xat yozdi.

Men uni yirtib tashlab, o'qiganimga qadar birdan ochdim, butun umrim davomida kutgan yangilik bor edi: taxminan 12 sentyabr kuni onam Sitsiliyaga kelib, meni olib, shimolga olib ketishadi! Hozir men yosh ayol edim, kelajak meni kutayotgan edi va men ish topishim kerak edi. Xolamning qanday munosabatda bo'lishini bilib, ehtiyotkorona maktubni ichida axlat dengizi bo'lgan bankaning tubiga yashirib qo'ydim: agar zizi o'qigan bo'lsa, bechora men... Ba'zan Micherillo amaki bo'lmaganida. qishloqlarda ishlab, Novaradagi do'konga keldi. Gohida zizi bilan kelardi va xavotirlanib: "Onang yozmagan ekan, bir nima bo'lgandir..." dedi. Men esa qandaydir ishora bilan yana bir xat kelishidan qo'rqardim. Bir kuni, aslida, biri keldi, lekin xayriyatki, Sitsiliyaga sayohat haqida hech qanday ishorasiz. Yoz men uchun sekin o'tib ketdi, men o'sha g'azabli kutishning tugashini kutolmadim. Ish menga o'ylamaslikka va onam kelguniga qadar vaqt o'tkazishga yordam berdi. 15 avgust kuni bo'lib o'tadigan Taxminan bayrami uchun barcha odamlar o'zlarining nafisligini ko'rsatishni xohlashdi va laboratoriyada odatdagidan ko'ra ko'p narsa qilish kerak edi: ko'plab xonimlar o'zlarining yangi liboslarini ko'rsatishni xohlashdi. 13 avgust kuni o'z kiyimlarini tika oladigan ishchilarga bag'ishlandi.

Men zizidan do'stlarim bilan teng bo'lish uchun mato sotib olishni so'ragan edim. U rozi bo'ldi va men ko'k tugun dizayni bilan arzon bej matoni tanladim. Ustaxonadagi yosh xonim uni men uchun kesib tashladi va yoshi kattaroq ishchidan uni tikishda

yordam berishini iltimos qildi. Bayram kuni hamma kabi menda ham yangi libos bor edi.

Fantinadan kelgan tanishlar ham bor edi. Ulardan biri mening mashhur tor yubkaimni ko'rgan edi. U bir parcha mato olib kelib, zizidan so'radi: "Sening jiyaning menga ko'ylak tikishi kerak, u juda yaxshi!". Men uning o'lchovlarini oldim. Xayolimda Miss Assunta mijoz uchun yasagan model bor edi. Men uni kesish va sinab ko'rish uchun biroz vaqt so'radim. - Hechqisi yo'q, mato sal og'ir, kuzga mos keladi, 20-sentabrda kelaman.

Shu bilan birga, laboratoriya qizi Karmelina barcha do'stlarini to'yiga taklif qildi va bir sentyabr oqshomini Matritsa cherkovida nishonladi. Zizi ruxsati bilan marosimga bordim. Mehmonlar orasida Domodossolalik bir ayol ham bor edi, u yaqin orada ketishini e'lon qildi: "Konsettina, Novarada sizning kunlaringiz tugadi. Tez orada onang sizni olib ketish uchun keladi".

Mo'l-ko'l ichimlikdan keyin uyga xursand bo'ldim. Kunlar o'tdi va 8 sentyabr kuni Tindari festivali keldi, o'sha yili daryo bo'ylab o'tadigan juda uzoq yo'l birinchi martagidek qiyin va cheksiz ko'rinmasdi, o'zimni uchayotgandek his qildim. Kastrangiyaga qaytganimizda, laboratoriya 12-sanagacha yopiq qoladi, deb o'ylab topilgan bahona bilan bir necha kun qolishimni zizi aytdim. Qo'shniga olib borish uchun anjir terib, Novaraga yo'l oldik. Yarim yo'lda xachir izidan tushib ketayotgan onamni uzoqdan ko'rdim. Men unga qarab yugurdim va jajji qo'llarimdagi bor kuchimni quchoqlab oldim. Zizi "Nega to'satdan keldingiz? Konsettinani olib keta olasizmi deb o'ylaysizmi?" deb baqira boshladi. - Ha, - deb javob berdi ona, - uch kundan keyin ketamiz. "Qolmaydi, siz Fantinalik xonimga ko'ylak tayyorlashingiz kerak". Bu meni ushlab turish uchun yana bir bahona edi. U tinmay qichqirdi. Barmog'im bilan osmonga teginib turardim. Yagona afsuslanardimki, endi Turi boboni ziyorat qila olmagan bo'lardim.

14-kuni kechqurun biz kechki ovqat qildik. Zizi onamni haqorat qilish uchun faqat og'zini ochdi: "Qanday jur'at etasan, uni mendan olib ketasan, senda yuraging yo'q, meni juda qiynab qo'yding, endi seni opa deb hisoblamayman". Men Micherilloni birinchi marta ko'z yoshlari bilan ko'rdim. Uning yog'ochdek qo'pol va qattiq qobig'i ostida insoniyatning ba'zi tomchilari qamoqda qolgan edi. Men esa marmarday sovuq bo'lib, umuman qimirlamadim.

Kechasi bir ko'z qisib uxlamadim, xayolimda minglab o'ylar tartibsiz ravishda bir-birini quvib ketdi va men ketish uchun tong kelishini kuta olmadim. Ona taksini "cauzi i lupi" (bo'ri shimi) laqabli janobga buyurtma qilgan edi. Tongda biz o'rnimizdan turdik, karton chamadonni so'nggi marta tegizdik va amakilarimiz bilan xayrlashdik. Chiqib ketgach, ammam ko'z yoshlari bilan xonasidan chiqib, sochlarini to'kdi va onamning oyog'i ostiga o'zini tashlab, yolvordi: "Endi men o'zimni o'ldiraman, vijdoningda o'lim bor. hayot!Itimos sen tiz cho'kib so'rayman -dedi u - men shunchaki bechora ayolman, yolg'iz va yolg'on er tomonidan yirtqich hayvondek muomalada bo'lganman, meni hech kim sevmaydi.Singlim, uni qo'limdan olib ketmasligingizni so'rayman. menga, rahm qil, meni yolg'iz qoldirishga haqqing yo'q, u guldek oramizda o'sdi, endi esa rahmati yo'q!"

Sochlari to'zg'igan, yuzidan loy tomchilab, butun olamni la'natlab yerga musht tushirdi. Onam singlisining xavfli bo'lib qolganini va aqlini yo'qotayotganini tushundi, u sabrsiz edi. Biroq u qimirlamadi, rahm-shafqatidan o'zini to'lqinlantirib qo'ymadi, uning adashishlariga kar bo'lib, uzoqlarga qarab, dramasining tugashini kutdi. Xolam onamning qat'iyiligini anglagach, biz bilan so'nggi xayrlashishni rad etib, xonasiga yugurdi. To'satdan biz ketdik, u ko'chaga so'kindi, biz ketayotganimizda toshlar bilan aralashib ketgan kichik qora to'p bo'lguncha kichrayib qolganini ko'rdik.

Balki men unga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lgandirman, faqat bolalar kabi, lekin esimda, onamning qo'llari bilan himoyalangan holda uning uyidan uzoqlashar ekanman, uning ko'z o'ngimdan yo'qolib borayotganini ko'rganimda, butun noroziligim birdan mehrga aylandi. va men unga nisbatan rahm-shafqat tuyg'usini his qildim (keyin bildim, u bir necha oy ko'chada go'yo men o'lgandek yig'lagan).

Piazza Bertolamida taksi eshiklari ochildi. Derazadan shaharning oxirigacha ko'rganlarning hammasiga qo'l siltab qo'ydim. Sayohat chog'ida men panoramani va nigohimdan asta-sekin uzoqlashib borayotgan mamlakatni yuragimdagi iztirob bilan kuzatdim, dengizni ko'rmagunimcha uzoq vaqt jim turdik. Men Novaradan uzoqda edim, aniq! Xayolimda bir-biriga qarama-qarshi fikrlar kurashib, ularni jilovlay olmadim, keyin onam meni erkalab, yetib keldik, deb ogohlantirganlarida uyg'onib ketdim. O'shanda men o'zim boshdan kechirgan qayg'uli hayotim tufayli uzoq vaqtdan beri nafratlangan mamlakatni qattiq sevib qoldim. Vigliatore stantsiyasida katta sarosimaga tushib qoldi, biz kabi ko'pchilik karton chamadonlari va boshqa sumkalari bilan shimolga ketishdi.

Dengizdan yupqa shamol esib, lablarimga tatib ko'rgan tuzni his qildim. Men birinchi marta his qilgan go'zal tuyg'u. Poyezdni yarim soat kutdik. Men uchun bu yangi havo edi. Odamlar mashhur "Professor, ayting-chi, qaysi biri birinchi bo'ldi, tovuqmi yoki tuxummi" degan qo'shiqni kuylashdi. Hamma qit'adagi bayramlardan qaytayotgan edi. Messina shahriga yetib kelganimizdan keyin men hayrat bilan paromga o'tirgan vagonlarni ko'rdim. Sentyabr oyining o'rtalari edi va bo'g'oz ustidagi o'sha moviy osmonda minglab qaldirg'ochlar aylanib yurardi. Parvoz bilan ular mening orzuimni tikishdi: nihoyat oilam bilan yashashga qaytish. Men o'sha yorug' fonning markazida

Xudoni ko'rishga harakat qildim va uni ko'rmagan bo'lsam ham, jaji qalbimdan minnatdorchilik bildirdim. Sanoqsiz soatlardan so'ng biz Rimda tushdik, yana bir necha soat kutgandan so'ng, Milanga poezdga o'tdik, u erda Domodossola uchun yana bir poezd almashtirildi. Bu tush edi. O'sha poyezdda onam o'zi tanigan bir qancha odam bilan salomlashdi. Hamma uning qayerdanligini, yonidagi qiz kimligini so'rardi. Ular uning boshqa qizi borligini bilishmasdi.

Manzaralarni kuzatdim: hayrat bilan Maggiore ko'li va orollarni, keyin tog'larni ko'rdim. Shahar atrofi tog'lar bilan o'ralgan vodiya ekanini bilib, yetib kelishimizga qancha vaqt o'tganini so'radim. Domodossolaga ertalab yetib keldik. Osmon kulrang, ko'chalar ham qorong'i bo'yalgandek, odamlar erga qarab qat'iy qadam bilan yurishardi, hatto kiyimlari ham qorong'i edi. Vokzalda dadam bizni ikki yil oldin Sitsiliyada ko'rgan akam bilan kutib turardi. O'pish va quchoqlash. Uyga qaytayotganimizda, men tez orada mening shahrimga aylanadigan joyni kashf etishga harakat qildim. Men uylarning derazalarini hisobladim, lekin ular shunchalik ko'p ediki, men hisob-kitoblarimni yo'qotib qo'ydim. Juda ko'p derazalar va bir-birining ustiga uylar juda ko'p edi. Ular shunchalik baland ediki, ko'zlarim osmonda yo'qoldi.

Boshim aylanganini his qildim. Minglab savollar miyamda to'lqinlanib, sabrsizlik bilan kelib-ketdi. Sayohat davomida men bir og'iz so'z aytolmadim. Keyin uyda faqat fotosuratlardan eslagan opalarimni ko'rib, yana bir ajablanib qoldim. Yana bir ajablanib, lavabo, jo'mrak va gaz plitasi bo'lgan oshxona edi (Novarada uyda suv yo'q edi va biz yog'och bilan pishirganmiz). Kechqurun Komare Grazia qizi Katerina bilan bizga tashrif buyurdi. Hatto qo'shnilar ham men bilan uchrashmoqchi bo'lishdi. Ertasi kuni kechqurun dadam meni kinoga olib bordi. Hayotimning eng go'zal oqshomlaridan biri, men oxirgi kungacha abadiy eslayman. Men



nihoyat dadam bilan birga edim, avval uni yo'q otani sevganday sevardim, endi men unga qoyil qoldim va nihoyat birinchi marta o'zimni uning malikasidek himoyalangan his qildim. Bir so'z bilan aytganda, o'zimni bulutlar ustida yurgandek, koinotning boshqa bir nuqtasiga qo'ngandek his qildim.

## To'qqizinchi bob - Jannat eshigi



Sitsiliyani tark etishdan oldin onam menga mo'yna ustaxonasida ish topishga muvaffaq bo'ldi va ikki kundan keyin u menga hamrohlik qildi. Erta tongda uydan chiqdik: bu xabar meni juda hayajonga soldi.

Kirishda meni miss Tilde kutib oldi, u menga katta tabassum qildi va qo'limdan ushlab, yoqimli va do'stona ayol edi. Tilde menga milan tilida dedi: "Salom bela tusa (qiz), keling, men bilan ishlaydigan qizlar: Nella va Teresina bilan sizni tanishtiraman. Ular juda ko'p tajribaga ega, ular sizga qanday ishlashni o'rgatadi. Agar bor bo'lsa. har qanday muammo - so'rashdan uyalmang, - deya qo'shimcha qildi u. Shunday qilib, ko'z ochib yumguncha men o'zimni yangi ish bilan topdim.

Men allaqachon o'zimni katta bo'lgandek his qildim va Bela Tusa hayotidagi bu o'zgarishni nishonlash uchun uning davri birinchi marta keldi. U bu mavzu haqida ko'p narsa bilmasdi, lekin Novaradagi katta do'stlaridan eshitgan hikoyalaridan u kishi shunday qilib yosh ayolga aylanganini tushundi. U ayol bo'lish

uchun bu signalga muhtoj emasligini tushundi: u allaqachon o'rgangan, bilgan va sevgan hamma narsa tufayli edi. U endi t1rt1l emas edi va kapalakka aylangan metamorfozdan o'tdi. U uzoqdan keldi va bir necha daqiqada u bir dunyodan ikkinchisiga o'tdi. U o'zini yolg'iz topdi va bundan juda faxrlanardi.

Bu orada men yangi ish bilan tanisha boshladim. O'sha paytlarda mo'ynali bo'yinbog'lar paltolarga yopishtirish uchun ishlatilgan. Terilar shimgich bilan namlangan va nihoyat ularni har tomondan tortib, yog'och taxtaga mixlangan. Sitsiliyadagi laboratoriyada kiyimimning tagiga kiyish uchun simlarni maydalaganim esimga tushdi. Bu erda ham barmoqlarda bolg'acha urish bor edi. Agar ozgina quyosh bo'lsa, ular ko'chada bog'da quritilgan, shuning uchun men qimmatbaho fors qo'zichoqlari, tulkilar, norkalar va kalamush-muske terilari uchun qo'riqchi bo'lishim kerak edi. Men ularga g'amxo'rlik qilar ekanman, mashinalar va odamlarni tomosha qilishni yoqtirardim. Men hatto mashina chiqindi gazlarini nafas oldim va toza havoda o'sgan qizcha uchun juda yangi va mast bo'lgan o'sha shahar hidiga singib ketishga harakat qildim. Shahar ko'zimdan oldin o'tib ketdi va men hatto vaqtni ham bilmay qoldim. Otam menga u erda kun soatlarga bo'linganligini tushuntirdi, men Kastrangiyada yashaganimda men faqat quyosh chiqishi va botishini bilardim. Ba'zan teriga g'amxo'rlik qilayotganimda, yuqori qavatdan bir keksa bir ayol meni kutib olish uchun kelardi. U qattiq Piedmontese tilida gapirdi va men hech narsani tushunmadim: "Qanday go'zal hazil, da ndua ti vegnat (qayerdan kelasiz)? Cuma ti se ciamat (isingiz nima)?" o'zgartiraman. "Ti mi capisat mia (tushunmayapsizmi)?" Teri quriganida, miss Tilde buyurtma bergan tikuvchilarning bo'yinlarining shaklini kesib tashladi.

Sekin-asta men frizellina to'plamini, uning atrofida halqani va keyin astarni qo'yishni o'rgandim. Imkoniyatlarim tufayli men

haftalik cho'ntak pullarini ola boshladim va tez orada meni pensiya belgilariga moslashtirdilar. Men o'zimni kattaroq his qildim. Laboratoriyada radio bor edi: men qo'shiqlarni tinglashdan zavqlanardim. O'sha paytda muzlatgichlar oddiy emas edi, lekin yosh xonimning muz qutisi bor edi, uni shahar ko'chalarida arava bilan o'tayotgan bir janob muz bo'laklari bilan to'ldirgan. Bunday toza suv ichish men uchun yangilik edi. Uyni arzon yog'och pechka isitdi. Uning telefoni yo'q edi, lekin mijozlarga qo'ng'iroq qilish kerak bo'lganda, meni xolasiga, bir necha ishchilari bor qurilish kompaniyasining xo'jayini oldiga yubordi. Bular orasida, tasodifan, birinchi marta ko'rganman... Lekin bu boshqa voqea, agar vaqtim va xohishim bo'lsa, keyinroq aytib beraman.

Uyda yaxshi ovqatlandim, kechqurun tosh tomlari bo'lgan shahar markazini va chiroyli derazali do'konlarni ziyorat qilish uchun chiqdik. Shanba kunlari ishdan tushga yaqin chiqib ketganimda, onam bilan markazning katta qismini egallagan bozorga borardik. Menga palto tikish uchun mato sotib oldik. Kataklangan edi. Men uni Rojdestvo bayramida Midnight Massda o'z narsalarimni tikish orqali ochdim. Qisqasi, baxtli hayot.

Karnaval keldi. Biz yaqin oilamiz bilan "Galletti" teatrida o'tkazilgan Yangi yil kechasida qatnashdik. Fosforli chiroqlarning o'yinlari orasida maskarad to'plarini ko'rish tush edi.

Keyingi shanba kuni o'rnimdan turganimda nimadir noto'g'ri edi. Onam menga San-Pellegrino magneziasini bermagani uchun yig'lardim. Martignydan uning amakivachchasi keldi. U biz bilan tushlik qildi. Tushda o'zimni g'alati his qildim, go'yo baxtim tugaydi. Dadam amakivachchasini poyezdga kuzatib bordi, keyin kechki ovqatlandik.

Kechqurun sayrga chiqmadik. Dadam onamga: "Men bardagi do'stlarimnikiga boraman", dedi. Soat 22:00 atrofida u ko'krigidagi kuchli og'riqdan tosh bo'lib, oqarib ketgan yuzi bilan

nola va nafas olayotgan holda uyga qaytdi. - Tereza, menga romashka tayyorlang. Dadam karavotda entikib o'tirganida, men 50 metr nariga shifokorni chaqirish uchun xolam bilan yugurdim. U darhol keldi, lekin bu orada otam yashashni to'xtatgan edi. Keyinchalik bildikki, aorta yorilib ketgan. Baribir qiladigan ish bo'lmasdi, dadam jannat eshigidan o'tib, osmonga uchib ketdi. 1951-yilning 17-fevral kuni edi. Tun bo'yi otamning nochor tanasiga ko'zim tikilganicha qoldim. Boshim aylanib ketdi, migren va bosh aylanishi aralashmasi meni deyarli barcha narsalar nohaq o'limning guvohi bo'lganligi sababli nafratga aylangan xonadan olib ketdi. Men otam va Domodossolada meni kutayotgan shafqatsiz taqdir haqida o'ylashdan to'xtamasdim, ko'zimdan yosh chiqmas edi, chunki yig'lashdan qurib qolgan edi. Men ketayotganimda Messina bo'g'ozi ustidagi ko'zni qamashtiruvchi nurda tasavvur qilgan Xudo, qayerga yashiringan edi? Nega u bizni tashlab ketdi? Nega u meni shunchalik aldadi? Nega endi men otamni topganimdan keyin uni mendan abadiy olib ketishdi? Bu fojining maqsadi nima edi? Endi Domodossoladagi Xudo boshqacha, uzoq va tushunarsiz bo'lib tuyuldi, u zulmatdan yaratilgan, tushunib bo'lmaydigan va tushunib bo'lmaydigan, achchiq Xudoga o'xshab ko'rindi, men qolgan kunlarda yana ishonishni yoki mensimaslikni bilmasdim. Kechayu tunlar sukut saqladim, zulmatda ko'zlarim zo'rg'a hushyor bo'lib, kun kelishi bilan hamma narsa avvalgi holiga qaytishiga umid qildim. O'sha iztirobli kunlarda, oilam jar yoqasida turganida, jajji qizlar uchun jannat joy emasligini tushundim.

O'sha kechalarning birida, erta tongda yiqilib tushdim va mashaqqatli uyqudan so'ng shirin tushga kirib ketdim: o'zimni ko'lda ko'rdim, keyin otam ko'zlari va yuzi osmon nuriga botgan holda ko'rindi. Endi uning yuzi endi azob chekmadi va yana go'zal

edi. U menga shirin tabassum qildi, qo'limdan ushlab, meni quchoqladi va men bilan gaplasha boshladi. "Bolam, - dedi u - endi sizga aytmoqchi bo'lgan narsam - bu mening sevgim, senga bo'lgan barcha yaxshiliklarim. Sharoitlar biz bir-birimizni tanimasligimizga sabab bo'ldi. Katta bo'lganingni ko'rmaganimdan afsusdaman..." .

Ba'zan o'sha tushim va so'nggi sayohatim haqida o'ylayman, Rabbim meni qachon chaqirishi haqida o'ylayman, men jannat eshigidan o'tganimda dadam meni kutayotganini, xuddi o'sha oqshomga o'xshab kiyinganini tasavvur qilishni yaxshi ko'raman. kino: u bilan biz bir-birimizga aytadigan ko'p narsalarimiz bor, biz fevralning sovuq oqshomida to'xtatilgan suhbatni abadiy davom ettirishimiz kerak. O'ylaymanki, bu mening oxirgi sayohatimni boshlashning eng yaxshi usuli bo'lardi.

Onam to'rt nafar farzandi bilan umidsiz qoldi, nafaqasi yo'q, chunki otasi oddiy poyabzalchi edi. Dunyodagi barcha sovuq va azoblar bizning kambag'al muhojir oilamizga tushdi.

Yurtimizdan olisda, hayotdan yiroqda cho'l shamoli sudragan qum donalari edik.

Onam o'zini va butun qalbini yo'qotdi. U bo'sh qobiqqa aylandi. Uning tanasi yog'och bo'lagidek qisqardi, u hech qachon vazn yo'qotishdan to'xtamasdi va uning so'nib ketgan nigohi rangpar va ifodasiz chehrasida butun daqiqalar davomida uzoq bir nuqtaga, otasining qabriga qarab turdi. U unutib bo'lmaydigan arvohga o'xshardi. U yiqilib, hech qanday chorasiz umidsizlikka botishini his qildim. Men uni silkitmoqchi bo'ldim, uning ko'nglini ko'tarishga harakat qildim. Ajablanarlisi shundaki, rollar butunlay teskari bo'lib ketdi: aynan qizi onasiga tasalli berib, uni erisiz hayotga tayyorlash va unutishga yordam berish uchun unga hikoyalar aytib berdi. Men, katta qizim, hali 15 ga to'lmagan edim.

Kechki ovqatdan keyin yana bir necha sent ishlab olish uchun

mo'ynalixonaga ishga qaytdim. Umid olovini saqlab qolishga uringan men edim. Lekin oxir-oqibat onam, bilmadim, umidsizlikning kuchi bilan bir faryodi bilan bir faryodi o'rtasida butun dunyoni yelkasiga olib, asta-sekin tikuvchilikka qaytdi, bir necha yubka, xalat tikdi.

## O'ninchi bob - Go'zal tusa



O'sha yilning may oyida mening akam qizamiq bilan kasal bo'lib qoldi va men ham bolaligimda yuqmagan edim. Men yotoqda yotganimda onamning eshikni ochganini eshitdim. Kimdir eshik qo'ng'irog'ini bosgan edi. Keyin zizi va Mishelilloning ovozlari eshitdim. Men xavotirda edim: oldin ular meni hech qachon Domodossolaga ota-onamni ko'rish uchun olib ketishmagan va endi ular paydo bo'lgan. Ular taxminan bir hafta qolishdi, keyin biroz hafsalasi pir bo'lishdi, chunki ular men bilan Sitsiliyaga qaytishimga umid qilishdi. Noyabr oyida qora rang bilan chegaralangan xat keldi. Ona qo'rqib ketdi, qo'lini ochganda qaltirab ketdi. Men uning yig'layotganini ko'rdim: zizi Turi boboning vafotini e'lon qildi. Ular uni 8 noyabr kuni Bordonaro qishlog'ida o'lik holda topdilar. U 87 yoshda edi. Keyingi yili yana bir katta umidsizlik yuz berdi, tasodifan tergov ekskumatsiya paytida topilgan tomoqqa ro'molcha bilan bo'g'ilish tufayli o'limga olib keldi. Jinoyatni ayol akasi, qishloqdagi qo'shnilari bilan



birgalikda 11 ming lira nafaqa pulini o'g'irlash maqsadida sodir etgan. Keyinchalik u 24 yil qamoqda o'tirdi va u 12 yilni sheriklikda o'tkazdi.

Men xafa bo'lishda davom etdim. Ozgina pul bilan 5 kishi bilan kun ko'ra olmasdik. Miss Tilde menga ish bilan ta'minlash idorasida ro'yxatdan o'tishim uchun soxta ishdan bo'shatishni maslahat berdi. Men tez-tez ish bor yoki yo'qligini tekshirish uchun bordim, lekin umid kam edi. 53-yilning aprel oyida men bir necha qizlarni fabrikaga ishga olishganini bildim. Ularga kerak emas edi, otalari allaqachon ishlagan. Shuning uchun men e'tiroz bildirish uchun idoraga bordim: boshqalarga qaraganda ko'proq ishlashim kerak edi. May oyida men nihoyat elektr simlari uchun elastik tasmalar, poyabzal bog'ichlari, lentalar va quvurlar ishlab chiqaradigan zavodga kirdim. Haftalik smenalar 6-13 va 13-21 bilan qattiq ish. Vaqti-vaqti bilan men ham oyligimga qo'shimcha qilish va onamga yordam berish uchun mo'ynachiga bordim.

Avgust keldi. Dam olish kunlari Comare Grazia Sitsiliyaga keksa onasini ko'rish uchun borishi kerak edi. Men ham qizim Katerina bilan ketishga qaror qildim. Biz poyezdda Milanga, so'ngra Rimga yo'l oldik, u yerga kechasi yetib keldik. Sitsiliyaga poyezdni bir necha soat kutishga to'g'ri keldi.



Stansiyada biz bir necha qishloqdoshlarimizni topdik, ular

orasida Novaralik mitti aktyor Salvatore Furnari va ismini eslay olmagan askar bor edi. Grazia xonim skameykada dam olayotganda, Katerina bilan men sayrga taklif qilindik. Ular bizni mottarello yeyish uchun Piazza Esedraga olib borishdi. Men yana hayotga kela boshlaganimni his qildim.

Allaqachon gavjum poyezd yetib kelgach, Grazia xonim ikki yukxalta bilan o'tirishga shoshildi. Poyezd to'liq to'xtamagan va u relsga yiqilib tushgan. Katerina, men va butun olomon Abadiy Otaga faryod qildik, chunki biz uni ko'kargan, ammo mo'jizaviy tarzda tirik qoldirdik. U kasalxonaga olib borishdan bosh tortdi. Bir soatdan keyin poyezd jo'nab ketdi. Peshindan oldin biz Terme Vigliatore stantsiyasiga yetib keldik, u erda bizni Novara Sitsiliyaga olib boradigan avtobusga o'tirdik, zizi va Micherillo mehmonlari.

Bizni faxriy mehmon sifatida kutib olishdi. O'sha oqshom uchalamiz karavotda yotardik, Katerina bilan men ko'z qisib uxlamadik. Grazia xonim og'riq bilan to'lgan edi. O'sha oqshom ajablanib bo'ldi: ba'zi yigitlar bizni gitara va skripka bilan serenada qilishdi, lekin Micherillo amaki bezovtalanib, ularni qochib ketdi.

Katerinaning onasi deyarli butun vaqtini yotoqda o'tkazdi. Keksa onasini ko'rgani o'n kun ichida bor-yo'g'i ikki marta chiqdi. Peshindan keyin sinfdoshlarim va laboratoriyadagi do'stlarimnikiga bordim. Bir kuni men ham meni quchoqlagani sinfdoshimni ko'rdim. U velosipedni qo'lidan ushlab turardi, men undan meni sayr qilishini so'radim. O'shanda Novara hech qachon velosipedda yurgan qizni ko'rmagan edi. Buni bilgan zahoti zizi: "Boyo'g'li bo'lib qolding, men bunday narsalarni xayolimga ham keltirmagan bo'lardim", deb tanbeh berdi.

Domodossolaga qaytib, Grazia xonim tuzalib ketishga qiynalardi. O'sha yiqilishdan keyin artroz og'rig'i oldi. U oilasi bilan qandaydir ziyofatga borgandagina jasorat topdi, u yerda meni

ham taklif qilishdi.

Men fabrikaga va mo'yna ustasiga ishga qaytdim, lekin menga yangi tajribalar kerak edi. Bir kuni, San-Gervasio va Protasio cherkoviga tashrif buyurganimda, Don Juzeppe Benetti menga savollar berish uchun yonimga keldi. Men barcha qayg'ularimni unga ishonardim. U menga dalda berib: "Yakshanba kuni tushdan keyin notiqlikka kel. U erda siz Katolik Aktsiyasining prezidenti Signorina Germanani topasiz, u sizni qizlar bilan tanishtiradi va sizga juda ko'p yaxshi maslahatlar beradi. Men darhol o'zimni xotirjam topdim: biroz uyatchanlik bilan do'stlasha boshladim. Gapirishni bilmaslikdan qo'rqardim lekin Xudoning yordami bilan birinchi qiyinchiliklarni yengib o'tdim. Assotsiatsiya gazetasini asoschisi Armida Barelliga qoyil qolgan holda o'qidim: uning sharofati bilan hayotim yaxshilandi. Zavod smenasi ruxsat berganida, men 7 da ertalabki marosimga bordim va u erda o'zimning ruhiy direktorim deb hisoblagan Don Benetti bilan uchrashdim. Yakshanba kuni men cherkov oldidagi yaxshi matbuot stendida bir soat vaqt o'tkazishni taklif qildim. Keyinchalik ular meni ACLI kengashiga taklif qilishdi. Bu barcha majburiyatlar bilan men o'zimni muhim va muvaffaqiyatli his qildim.

Zavoddagi hamkasblarim meni mutaassib, deb hisoblardi, lekin o'zimni noqulay his qilmadim, aslida ular uchun duo qilib, smenani boshlashdan avval kiyinish xonalarida qo'pol so'zlashsa, ularni qaytarib chaqirdim.

## O'n birinchi bob - chinni yuz



Bir yoz yakshanba kuni nemis katolik harakati prezidenti tog'larga sayohat uyushtirdi. Ozingina pul qolsa, yo'l haqini to'lashga muvaffaq bo'ldim. Biz avtobusda Goglioga yetib keldik, keyin teleferikda Alpe Deveroga, keyin esa piyoda Krampiole tomon keldik. Men gullar bilan qoplangan tog'larning go'zalligini o'ylab ko'rdim: rhododendrons, buttercups, yovvoyi orkide. Bayram uchun ko'k mevalar. Derazalarida yorqin qizil va pushti geraniumlar osilgan tosh tomlari va yog'och derazali kabinalar. Men Germanadan yo'l qayerda tugaganini so'radim. "Biz charchaganimizda, to'ldirilgan tushlik uchun to'xtab qolamiz." Soat 13:00 atrofida toshdan vodiya tomon oqayotgan tiniq suvni ichish uchun to'xtadik. Ovqatlanib, namoz o'qib, qo'shiq kuylab, qaytishga yo'l oldik. Men quvonchdan titrardim: men hech qachon bunday go'zal kunni o'tkazmagan edim. Uyda onamga hammasini aytdim va uning tabassumini ko'rdim.

Vaqtivaqti bilan men Novara Siciliyadan bir do'stimdan xat oldim: u uchrashishimiz uchun Domodossolada ish topishni so'radi. Men juda sarosimaga tushdim, lekin kimdir meni sevib qolganidan xursand bo'ldim. Domodossolalik bir bola ham bor edi, lekin men uni yoqtirmasdim: ertalab u grappa ichdi va har doim qizil yonoqlarga ega edi.

Ertalabki meditatsiyalar menga monastirga yo'lni ko'rsatdi, lekin shu bilan birga menga bolalar va oila qurish g'oyasi yoqdi. Men o'zimni Xudoning irodasiga ishonib topshirdim. Yakshanba kuni tushdan keyin do'stlarim bilan haftalik katexizm majburiyatlarini rejalashtirish uchun oratoriyada o'tkazdim. Ba'zi yakshanba kunlari qo'shni shaharlardagi notiqliklarga borardik. Avtobus safari meni bezovta qildi, lekin jasorat kichik azoblarni yengdi.

1954 yil 1 mayda ACLI va notiqlik sayohatini uyushtirdi: ertalab Madonna di Oropa ziyoratgohiga ziyorat qilish va tushdan keyin Biella shahridagi hurmatli pastore tomonidan miting. Men birinchilardan bo'lib do'stim va uning yigiti Pierino bilan ro'yxatdan o'tganman. 2 ta avtobus to'la yoshlar ketdi. Ularning orasida men allaqachon qaerdadir ko'rgan uyatchan sarg'ish bola bor edi. Bu u edi: men mo'ynachining mijozlarini chaqirish uchun borgan qurilish kompaniyasining ishchisi. Pierino uni men bilan tanishtirdi: u uning amakivachchasi edi. Kun davomida u hech qachon nigohini mendan qoldirmadi. Uyga kelgach, onamga bu haqda aytdim. Ertasi kuni kechqurun men uni birinchi qavatda joylashgan xonaning kichkina balkoni ostida ko'rdim. "Onam, onam, keling va qarang: Biellada men uchratgan bola bor". Va u nim tabassum bilan: "U sizni qiziqtirayotgani aniq." Ertasi kuni kechqurun qo'shnim bilan ketayotganimda uni oldimda topdim. U uyalmasdan biz bilan kela olasizmi, deb so'radi. Bir oz noaniqlik bilan qabul qildim. Biz u-bu haqda gaplashib, muzni yorib yubordik. Zavoddagi tushdan keyin smena tugagach, u meni uyga kuzatib qo'ydi. Bir kuni kechqurun uni onasi bilan tanishtirish uchun olib ketdim, u uni juda yaxshi kutib oldi. Bo'sh vaqtlarida u notiqlik mashg'ulotlariga qatnashdi. Keyin o'g'il va qizlar ajratildi, faqat uchrashuv oxirida ular uchrashishlari mumkin edi. Biz ACLI yig'ilishlarida ham qatnashdik.

Onam Sitsiliyadan kelganiga qaramay, bir-birini sevgan ikki o'g'il

ko'chaga yolg'iz chiqolmagani uchun bizga ishonch bag'ishladi va biz tinch yo'lni boshladik. Juz menga dadamni uchratganini aytdi: pul topish uchun, chunki 4 farzandi bor edi va faqat dadam ishlagan, bolaligida u uyidan bir necha qadam narida kazarma moliyachilariga topshiriq bergan. Ba'zan ularning oyoq kiyimlarini dadamga ta'mirlash uchun olib kelardi. Men zavq bilan tingladim.

U menga yana bir narsani aytdi: 1950 yil 16 sentyabrda Domodossolaga borish uchun Rimdan o'tganimda, biz deyarli uchrashdik. Juze, men hali ham uni chaqirganimdek, Muqaddas yilga velosipedda kelgan edi. Sarguzashtli sayohat: u Domodossolani vodiqlik ruhoniy bilan birga tark etdi, u tog 'etiklarida tezda pedal aylangan. Unga ergashish deyarli imkonsiz edi. U faqat salat olish uchun sabzavot bog'ini ko'rganida to'xtadi. Yarim yo'lda Juze yolg'iz qoldi. Yo'l-yo'lakay u ko'cha sotuvchisini topib oldi, u eski velosipedini sotish uchun keraksiz narsalar ortilgan. Ular Rimgacha bir-birlari bilan birga bo'lishdi.

Avgust keldi. Zavod bayramlar uchun yopilayotgan edi va men Mergozzo ko'lidagi tepaliklarda tuzalib ketayotgan Roza opamning oldiga borishga qaror qildim. Men uyni boshqargan rohibalardan bir necha kun qolishlarini so'radim. Men bu fikrni hozirgina Juzega aytgan edim. Uyda dam olayotgan boshqa qizlar ham bor edi. Ular orasida rohibaning kosmetolog jiyani ham bor. 15-asr bayrami kuni ertalab u bizni mashg'ulotdan keyin o'z xonasiga chaqirdi. U bizning yuzimizni turli kremlar, maskara va lab bo'yog'i bilan to'ldirdi: biz mum haykallarga o'xshdik. Tushlik paytida rohiba xola jiyani qaytarib chaqirdi: uning bizga bunday munosabatda bo'lishidan foyda yo'q edi.

Peshindan keyin, derazadan ko'lga qarab, Juze paydo bo'lganini ko'rdim. Meni o'sha chinni yuz bilan ko'rishni istamasdim. Eshik oldida meni ko'rib, deyarli tanimadi. Men kechirim so'radim va bu tajriba bo'lganini va boshqa qizlar ham o'zgarganini tushuntirdim.

Peshindan keyin uyning bog'ida sayr qildik. Kechga yaqin u meni salomlashdi: "Tez orada Domodossolada ko'rishguncha, lekin yuzingiz avvalgidek toza va toza."

## O'n ikkinchi bob - Binafsha



Ikki haftalik ta'til tugagach, men soat 13:00 dan 21:00 gacha smenada fabrikaga ishga qaytdim. Mashinaning shpindeliga bobinlarni o'tkazib, Juze haqida o'yladim, lekin shu bilan birga men bunday qilmadim. uni ko'rishni juda xohlaydi. Soat 21:00 da sirena yangradi va yuragim tez ura boshladi. Papkaga muhr bosganimdan so'ng, darvozadan chiqishda yarim zulmatda velosipedni ko'rdim. Haqiqatan ham u edi: u yonimga keldi-da, uyalmay yuzimga qaradi va: "Siz menga juda oddiy yoqasiz", dedi. U meni velosipedning trubkasiga o'tirdi va uyga olib ketdi. Biz oddiy xayrli tun tabriklarini almashdik. Bu deyarli har kuni sodir bo'ldi. Yakshanba kuni tushdan keyin biz yaqin atrofdagi qishloqlarda bir nechta velosipedda sayr qildik. Bir kuni u meni dadam va onam, ikki singlim va ukam bilan tanishtirish uchun uyiga olib bordi. Sekin-asta u meni amakilari va amakivachchalari bilan do'st sifatida tanishtirdi.

Onam bizni balkondan ko'rib, uyga olib keldi. U o'sha bolaga mehr qo'ygan bo'lsa-da, men bir qarorga kelmasdim. 8 dekabr, beg'ubor homiladorlik kuni, mening ismim kuni, eshik qo'ng'irog'i jiringladi. Menga bir guldasta qizil chinnigullar uzatgan gul sotuvchisi edi. "Onam, Juze menga eng yaxshi tilaklarini



yubordi!". Yozuvni ochganimda qanday hafsalamiz pir bo'ldi: u emas, balki men tasodifan tanishgan 14 yoshli bola edi. Unda imzo bilan "Men seni sevaman" deb yozilgan. Balki u meni o'z yoshidaman deb o'ylagandir.

Rojdestvo arafasida Juze shokolad va tabriknoma bilan to'la katta rangli vaza bilan paydo bo'ldi. Men unga rahmat aytdim va biz birga tun yarmiga bordik. Uyga qaytgach, u menga: "Ertaga oilam bilan qarindoshlarimga tushlik qilishim kerak. Boks kunida yana uchrashamiz", dedi. 26 kuni ertalab onamga "men endi u bola bilan chiqmayman, unga vazani qaytarib beraman, majburiyatlarni xohlamayman" dedim. Va u qattiq nigoh bilan: "Sen aqldan ozgansan, shokoladlarni yemaganingda ham qila olarding".

Keyingi kunlarda Juze odatdagidek meni ishdan olib ketish uchun keldi. Yo'lda piyoda yoki velosiped trubkasida men u bilan deyarli gaplashmadim. 1955 yil Yangi yil kuni men ommaviy marosimga bordim. U ham shu yerda edi va oxirida u meni uyga kuzatib qo'ydi. Eshik oldida u menga: "Meni shunday qiynab qo'yishni niyat qilganingni bilsam maylimi?" dedi va ko'zidan yosh chiqib ketdi. O'sha somon tuyaning belini sindirdi, men unga tabassum qildim. U meni o'pdi va dedi: "Bugun tushdan keyin men sizni Kalvario tog'idagi vespersga borish uchun olib ketaman. Vespersdan keyin ACLI klubida film namoyish etiladi." Men qabul qildim va biz xayrlashdik. Uyda xabar berdim, onam xursand bo'lib: "Bunday yaxshi bolani boshqa topolmaysiz", dedi.

Soat 14:00 da biz Via Crucis ibodatxonalari bilan xachir yo'li bo'ylab Go'lgotaga jo'nadik. Ziyoratgohga yetib borgach, vesperlar kuyladik va fohadan keyin klubga bordik. Filmning nomi esimda yo'q, lekin bu juda zerikarli edi, shuning uchun biz shaharga qaytib, Catena kinoteatriga borishni taklif qildim, u erda biz "Violette" deb nomlangan yaxshiroq filmni tomosha qilishga

muvaffaq bo'ldik.

Aprel oyida Vigezzo vodiysi va Centovalli bo'ylab poezd bilan sayohat qilib, biz uning ota-onasi bilan Lokarnodagi gullar festivaliga bordik. Biz Juzening cho'qintirgan otasi bilan uchrashdik, u meni "qiz do'sti" deb tanishtirdi. U qo'llarini cho'ntagiga solib, hamyonidan 10 shveysariya franki olib, Juzega berdi va "Ofarin, qachon turmushga chiqasan?", dedi. Biz bir-birimizga qaradik, bu haqda hech qachon gaplashmagan edik.

Keyingi kunlarda biz turmush qurish g'oyasini qiziqтира boshladik. Biz bu haqda hatto uyda gaplashdik. Onam xursand edi, lekin ayni paytda moliyaviy imkoniyatlar kam edi. Asta-sekin biz bir nechta choyshab va bir nechta ichki kiyim sotib oldik. Bizda alohida ehtiyojlar yo'q edi. Biz kichkina, kamtarona kvartira qidirdik. Biz uni qadimgi Motta tumanida topdik va shuning uchun to'y kunini belgiladik: dushanba 19 sentyabr. Men onam bilan to'y libosi uchun to'r sotib olish uchun Panzarasa mato do'koniga bordim va uni har doim mehr bilan yasashni va'da qilgan mo'ynachi missis Tildegga olib bordim.

Shahar ma'muriyatida onam nikoh taqiqlarini imzolashi kerak edi, chunki men hali voyaga etmagan edim. Juzening ota-onasi ham xursand edi. Cherkovda monsenyor Pellanda bizga go'zal dalda so'zlarini aytdi: "Hayot biz uchun saqlab qoladigan quvonch va qayg'ularga qarshi turish uchun har doim katta imon bilan kamtarona bo'ling. Men sizga qizil yuguruvchini nef bo'ylab topishga ruxsat beraman".

Biz odatdagidek xayr-ehson qilinadigan qarindoshlar va do'stlar ro'yxatini tayyorlashimiz kerak edi. Juda kam mehmonlar. Juzening onasi "Har bir oilaga ikkitadan" dedi. Asta-sekin 35 kishiga yetdik. Guvohlar tanlangan: Juzening amakisi Karmelo va men uchun uchrashuvimiz me'mori Pierino. To'ydan bir hafta oldin Don Juzeppe Briacca boshchiligidagi erkaklar notiqligi biz

uchun ziyofat tayyorladi. Usta Furiga doskaga tabriklar rasmini chizdi va do'stlar ro'yxati bilan varaq yaratdi. Shuningdek, pishiriqlar va ichimliklar bilan qoplangan stol ham bor edi. Notiqlikda hech qachon bunday ziyofat bo'lmagan. Gervasio va Protasio avliyolarining kollegial cherkovi ta'mirlanayotgan edi, yo'lak vayronalar va toshlarga to'la edi, lekin ba'zi tayyor ayollar uni Juzeppe va Konsetta sharafiga tozalash uchun qo'llaridan kelganini qilishdi.

16 sentyabr kuni Zizi va Micherillo kelishdi, Konsettina turmushga chiqayotgani sababli ko'chib ketishdi va u endi u erda bo'lmagan otasining o'rnini egallab, qurbongohgacha birga borishi kerak edi.

Bu orada bir nechta kichik sovg'alar keldi: kofe, kofe maydalagich, rosolio stakanlari, xayr-ehson olgan qarindoshlari va do'stlaridan likopchalar va idishlar to'plami, Pierino va uning amakilaridan oshxona jihozlari. Ayollar katolik harakati bizga Muqaddas oila, yordamchisi Don Benetti bilan to'shakda bo'yash kumush bezaklari bilan ajoyib yashil gul vaza berdi.

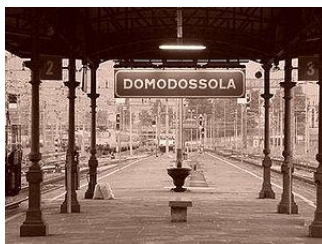
Oldingi kecha uzoq edi. Men uchta yosh bolasi bilan qolgan onam haqida o'yladim. "Imoningiz kam, notiqlik maktabi sizga hayotda doim Providence borligini o'rgatmaganmidi?" dedim o'zimga. 19-dushanba kuni men yettida turdim. Tilde xonim to'r libosida keldi. U meni kiyintirdi va Milanda sotib olgan pardani rosladi. Ertalab soat 9 da taksi meni cherkovga olib borish uchun keldi. Men sarosimaga tushdim, meni kuzatib turgan odamlar dengizini topdim. Juze allaqachon qurbongohda apelsin gullari guldastasi bilan singlisi Roza hamrohligida meni kutayotgan edi, chunki onasi Olimpia birinchi farzandining turmushga chiqishidan juda hayajonlangan bo'lardi. Men qizil yuguruvchida Micherillo amaki hamrohligida unga qo'shildim.

Massa boshlandi. Monsenyor Pellanda ham hissiyotlarga berilib

ketdi. Men dalda beruvchi marosimni, uzuklarning barakasini, umrbod sodiqlik va'dasini va marosim oxirida imzolarni eslayman. Chiqib ketayotib, o'sha paytda mening xolamga aylangan Perinoning onasi ko'ksimga katolik ayollarining nishonini qo'ydi.



## O'n uchinchi bob - Yangi hayot



Cherkovdagi bayram tugaganidan so'ng, Castellazzo orqali Grandazzi barida shirinliklar boshlandi. Mehmonlar bilan bir o'pish va ikkinchisi o'rtasida biz pizza va pishiriqlar bilan aperitif oldik. Onasi bilan jomadon olishga ketgan qaynona-qaynota Olimpiya va Armandoga alohida salom va o'pish, so'ng asal oyiga 12.15 poyezdiga o'tirish uchun stansiyaga yugurishdi.

Onam ko'zlarini yig'lab yubordi. Biz kupega kirdik. Vokzal boshlig'i jo'nab ketganimizni hushtak chalib e'lon qildi, Juze bilan men so'nggi xayrlashish uchun derazadan egildik. Hayotimizning sarguzashtlari boshlandi.

Florensiyaga yetib borganimizdan so'ng, mo'ylovchi Tilde xonim ko'rsatgan mehmonxona tomon yo'l oldik. Hashamatli kiraverishda bizni musiqa kutib olishdi, keyin butler bizni uchinchi qavatdagi xonaga olib bordi. Biz uchun hamma narsa yangi edi, hatto ikki kishilik to'shakda uxlash ham edi.

Biz shaharga tashrif buyurgan birinchi kunimiz, ikkinchi kuni biz butun Florensiyaga qoyil qolishingiz mumkin bo'lgan Piazzale Mikelanjeloga bordik. Biz bir nechta fotosuratlar oldik: Juzening kamerasi plyonka bilan sakkizta qora va oq fotosurat olishi mumkin edi.

Uchinchi kuni Rimga jo'nab ketish. Mehmonxona oddiyroq edi,

chunki qurbonliklar bilan tejalgan pul etarli bo'lishi kerak edi. Biz Juze Muqaddas yilda ko'rgan to'rtta bazilika va Trevi favvorasini ziyorat qilish uchun bir necha kun to'xtadik. Biz Esedra favvorasiga ham qaytdik, 53-yilning mashhur kechasi Signora Grazia poyezd ostiga tushib qolgan.

Sitsiliyaga ketish vaqti keldi. Uzoq safardan so'ng poezd Kalabriyaga etib keldi va nihoyat Villa San-Jovannidan Sitsiliyani ko'rish mumkin edi. Juze o'sha lahzalardan zavq oldi: poezd paromga yuklanayotgan edi, Messina portiga kiraverishda balandda joylashgan Madonnina.

Onamning akasi Karmelo amaki, rafiqasi Gaetana va qizlari Rosetta va Antonietta bilan bizni vokzalda kutishardi.

Ular bizni ikki shahzodadek kutib olishdi. Biz ikki kun davomida Messinaga tashrif buyurdik: bolaligimda ko'rgan sobor soati, Madonna di Montalto va boshqa juda chiroyli maydonlar.

Bu uyda faqat bitta kamchilik bor edi: kechki ovqat paytida amakilar va amakivachchalar kiyinishdi va dasturxonga o'tirish o'rniga: "Dengiz bo'ylab sayr qilaylik", deyishdi. Juze va men achchiqlanib tashqariga chiqdik. Soat 23:00 atrofida uyga qaytdik va xola ovqat pishirishni boshladi. Bir kechada u salyangozlarni qobig'iga solib qo'ydi, lekin muhimi odat emas, mehr.

Uchinchi kuni ular bizni bir necha ko'z yoshlari bilan poezdga kuzatib borishdi. Micherillo amaki Novaraga yetib borish uchun taksi haydovchisi bilan Terme Vigliatore bekatida edi. Bizni qishloqda Zizi, Marikkiya xola va Peppina xola kutishardi. Haqiqatan ham Domodossola knyazlari kelayotgandek tuyuldi.

Ertasi kuni biz otamning buvim Konsetta va otamning amakilari, opa-singillari va ukalarini ziyorat qilish uchun Badiavecchia shahriga bordik. Buvimning tamaki do'koni joylashgan kichkina maydonda meni bolaligimdan tanigan qishloqning ko'plab aholisi yig'ilib, boshqalarga: "Konsettina eri bilan keldi!" deb baqirishardi.

O'pish, quchoqlash, qizil yuzlar. Bu menga tushdek tuyuldi. Mamlakatni tark etganimga roppa-rosa besh yil bo'ldi.

Ikki kundan keyin bizni Taorminaga taksi haydovchisi "Kauzi i Lupu" hamrohlik qildi. Tushda u bizni restoranga olib bordi, u erda bizga oq qo'lqop kiyib xizmat qilishdi. Juze va men bir-birimizga qaradik: "Bizda pul yetarlimi?". Yomg'ir ostida Taormina, keyin esa Kastelmolaga tashrif buyurib, kechqurun Novaraga charchagan, ammo mamnun holda qaytdik.

Ertasi kuni allaqachon Domodossolaga qaytish vaqti keldi. Bizni yangi hayotning majburiyatlari kutayotgan edi.



## O'n to'rtinchi bob - Bizning birinchi uyalarimiz

Men 50 va 53 yillarda Domodossolaga sayohat qilgan bo'lsam ham, go'yo birinchi marta ketgandek bo'ldim: men er-xotin sifatida yangi hayotga qarab ketayotgan edim.

Poezdga paromga o'tirishni tugatganimizdan so'ng, portdagi Madonnina va Sitsiliya asta-sekin uzoqlashib ketayotganini ko'rish uchun terastaga chiqdik.

Biz ko'z yoshlari bilan yog'och skameykalarga o'tirib, vagonga qaytdik. O'shanda yotoqxonalar yo'q edi.

Kech kirgach, bo'ynimiz osilgan holda uxlay boshladik. Vaqti-vaqti bilan derazadan tashqariga qarash uchun o'rnimizdan turdik. Muhim bekatlarda vokzal boshlig'i baland ovozda shahar nomini e'lon qildi. Neapolda piyodalar yo'laklarida pitsa sotuvchi "guaglioni"lar bor edi. Ayyorlik bilan ular birinchi navbatda sayohatchilardan pul olishdi, keyin poezd jo'nadi va ularda pul va pizza qoldi.

Asta-sekin biz Milanga yaqinlashdik. Domodossola poyezdida men 5 yil oldin birinchi marta boshdan kechirgan tuyg'uni yana his qildim: Maggiore ko'li, Ossola tog'lari, tosh tomlar. Bu safar erim Juze bilan birga. Tushga yaqin manzilimizga yetib keldik.

Bizni Juze Armandoning onasi va otasi kutishardi. Bu bayram edi: agar ular qo'ng'iroqlarni jiringlay olishsa.

Ona Olimpia bilan tushlik, keyin esa Motta tumanidagi yangi bolalar bog'chasida dam olish uchun. Ertasi kuni men zavoddagi ishimni davom ettirdim va Juze qurilish maydonchasiga qaytdi.

Mening fikrlarim onamga qo'llab-quvvatlamaganligim uchun ketdi, lekin ruhiy direktorim Don Benetti meni ko'p odamlar uni yaxshi ko'rishiga ishontirib, ibodat qilishga undadi. Ba'zan Juze bilan uning uyiga tushlik qilish uchun borardik va u bundan zavqlanardi. Ayni paytda singlimdan biri oilani



qo'llab-quvvatlovchi ish topdi.

Ko'p o'tmay, biz onam, onam Olimpia va dadam Armandoga iyul oyida bobo va buvi bo'lishlarini e'lon qildik.

Men homiladorlik paytida noqulaylikni his qila boshladim, lekin ish chaqirdi. Keyin ishchilar hozirgidek himoyalalmagan. Juze tashqi qurilish maydonchasidan ko'ra yaxshiroq ish topishga muvaffaq bo'ldi: yog'ochdan yasalgan kichik zavod, masalan, bochkalar, jun iplarini ochish uchun asboblari, shuningdek, "paungi" (yog'och yigiruv tepalari). Beshinchi oyda biz do'konlarga bo'lajak yangi tug'ilgan chaqaloq uchun aravachani qidira boshladik. Kengligi har doim kirish eshigidan kattaroq edi va biz uyni ko'chirishga qaror qilishimiz kerak edi.

O'shanda idoralar yo'q edi, u yerga borib so'rading. Providens bizga Via Scapaccino shahridagi uyning ikkinchi qavatida, mo'yna ustaxonasi yaqinida kvartira topishga majbur qildi.

Qisqa vaqt ichida biz harakatni tashkil qildik. Biz endi shahar markazida emas edik, lekin uzoqda ham emas, ish joyimga yaqinroq edik.

Oylik ijara haqi 8000 lira edi, bu bizning arzimasi maoshimiz uchun juda ko'p, lekin kvartira mehmondo'st va yorug' edi. Hovlida bir-ikki kvadrat metr maydonga ega bo'lishimiz mumkin edi, u erda men xushbo'y o'tlar va gullar o'stiraman, bu mening ishtiyoqim.

Kalitlarni olganimizdan so'ng, biz xonalarni tozalab, derazalarni valansli chiroyli pardalar va oshxonada dantelli pardalar bilan bezatdik. Ko'chib o'tish tugagach, hayot odatdagidek davom etdi. Qornim tobora ko'zga tashlanib qoldi. Bir kuni hamkasbim mendan tug'ruq ta'tilida qachon uyda bo'lishimni so'radi va ginekologga borishni maslahat berdi. Shuning uchun men uchrashuvni shaxsiy qildim. Shifokor juda uzoq kutganim uchun meni deyarli tanbeh qildi: "Oltinchi oydan keyin ishlay olmaysiz va

siz allaqachon ettinchi oydasiz: tavakkal qildingiz". Ertasi kuni men hujjatni idoraga topshirdim va hatto xodim mening soddaligimni aytdi.

Bu orada onam bergan eski choyshablardan kozok, ko'ylak, poyabzal va tagliklarni to'qib, layet tayyorladim.

O'g'il yoki qiz ekanligini bilmay, neytral ranglarda o'zim tikgan choyshablar bilan tayyorlab qo'ygan aravachani ham sotib olgani bordik. Nihoyat, 2-iyul kuni kechqurun mening suvim uzildi va chamadonlarimiz yig'ilib, kasalxonaga piyoda yo'l oldik. Meni tekshirgan ginekolog Juzega uyga ketishi mumkinligini aytdi. Tug'ilish endigina boshlangan va taxminan 20 soat davom etgan. Ertasi kuni men tug'ruqxonada kutayotganimda u tug'ruqxonaga qaytib keldi.

Bir payt o'g'il tug'ildi va hamshira chaqaloqning otasiga xabar berish uchun bordi, u his-tuyg'ulardan deyarli kasal bo'lib qoldi. Bir soatdan keyin u bobosi kabi Armando ismli birinchi farzandimizni quchoqlay oldi. Bir necha soatdan keyin bobo-buvilar, amakilar va amakivachchalar ham xabardor qilindi. U butun dunyodagi birinchi chaqaloq bo'lib tuyuldi.



## O'n beshinchi bob - Xudoga shukur...

Tug'ruqxonadagi hamshiralar bu go'sht va qondan iborat jonzotni tug'ilgandan bir necha soat o'tgach, to'shagimga olib kelishdi. Ular ko'kragimga qo'yishdi. Bolaligimda zizi menga yasagan latta qo'g'irchoqdan boshqa.

O'shanda kasalxonada qolish bir hafta edi. Uyga qaytishdan oldin biz "poklanish" uchun kasalxona cherkoviga bordik, bu ruhoniyning duosi.

Palatada hamma narsa uyga qaytishga tayyor edi, lekin boshim aylana boshladi. Doya isitmani tekshirdi: 39. Men va qo'g'irchoq yana ikki kun qolishimiz kerak edi. Nihoyat 12 payshanba kuni deyarli tuzalib, uyga qaytdik. 15 yakshanba kuni Armando yangi nogironlar aravachasida otasi Juzeppe, uning do'sti Mariuccia cho'qintirgan onasi va cho'qintirgan otasi Bazilio bilan notiqlik san'atining do'sti bilan suvga cho'mish marosimiga olib borildi. Oqsoqollar xurofot tufayli uyda qolishimizni maslahat bergani uchun tadbirda qatnashishdan xursand bo'lmadim. Kichkina tetiklik tayyorlash bilan kifoyalandim.

Uchlikdagi hayot boshqacha edi, lekin men juda yaxshi munosabatda bo'ldim. Menda sut juda ko'p edi, bola o'sib bormoqda va men uni har hafta bolalar bog'chasiga tekshiruvdan o'tkazdim.

Afsuski, ikki oyning oxirida yana zavodga ishga qaytdim. O'shanda bolalar bog'chalari yo'q edi. Buvilar har biri bir haftadan unga qarashga kelishib olishgan edi.

Men soat oltida ishlaganimda, Juze ishga ketishdan oldin uni bog'lab, manziliga olib ketardi. Hushsiz holatda bu bola azob chekardi va men u bilan birga yig'lardim.

Afsuski, ishdan chiqa olmadim. Sekin-asta imon bilan uchlik bo'lib sayohatni davom ettirdik: birinchi taomlar, birinchi qadamlar

ajoyib narsalar edi. Bolalar bog'chasining birinchi kunida Juze nihoyat yaxshi maoshli ish topdi. Bir necha yil davomida u boshlang'ich maktabda farrosh bo'lgan, keyin uni munitsipalitetga yarashtiruvchi lavozimiga chaqirishgan.

Bu zavoddagi ishimni tashlab, unga kichik uka berishni kutib, o'zimni bolaga bag'ishlash imkoniyatini yaratdi. 1962 yil 17 avgustda ikkinchi farzandimiz dunyoga kelganidan xursand bo'ldik. Lusiano Armandodan farqli o'laroq, sarg'ish sochli, ochiq teriga ega edi. Bir ertak. 26 yakshanba kuni u otasi Juze, amakivachchasi Mariuccia va cho'qintirgan otasi Antonio, Juzening ukasi bilan suvga cho'mdi. Bu safar ham uyda qolishim kerak edi. Onalik ta'tilim tugagach, o'zimni ikki go'zal farzandimga bag'ishlash uchun ishimni tark etdim.

1962 yil 1 oktyabrda Armando yelkasida ko'k fartugi va sumkasi bilan birinchi sinfga kirdi. Biz buni bir necha ko'z yoshlar bilan Leopardi domlaga ishonib topshirdik.

Xuddi shu davrda Domodossola meri Juzeni chaqirib, unga shahar binosining ikkinchi qavatida turar joy taklif qildi, u shahar xabarchisi nafaqaga chiqqanida bo'sh qoldi. Bir necha kun ichida biz harakatni tashkil qildik. Markazda barcha qulayliklar yaratilgan. Kechqurun, katta eshik yopilgandan keyin, biz shahar hokimi edik. Biz bemalol shahar hokimligi balkonidan namoyishlarni tomosha qilishimiz mumkin edi. Derazalarimizdan ko'p asrlik an'anaga ega bozorning bir qismini ko'rishimiz mumkin edi.

Bu orada Lusiano o'zining birinchi qadamlarini tashladi: u munitsipalitet xodimlarining maskotiga aylandi.

Juzening maoshiga qo'shimcha qilish uchun men ish topmoqchi edim. Men do'stlarim uchun derazalar, ko'rpa-to'shaklar va yostiqlarni kiyintira boshladim. Gap tarqaldi va men "parda xonim"ga aylandim. Bo'sh vaqtida Juze liniyalarni yig'ishni

tayyorlashni o'rgandi va Xudoga shukur, biz yanada farovon hayot kechirdik.

1968 yil 1 oktyabrda Luciano ham o'qituvchi Luisa Cerri bilan maktabni boshladi.

Vaqt tez o'tdi. Yozda biz lager chodiri bilan Italiya bo'ylab ta'tilga chiqdik. Ba'zan Sitsiliyaga, ona shahrimga qadar.

73 yil iyul oyida biz Val d'Aostada lagerda edik va menda homiladorlikning birinchi alomatlari paydo bo'la boshladi. 1974 yil 16 fevralda singlisi Daniela deyarli o'n sakkiz yoshli Armando va o'n ikki yoshli Lusianoning oldiga keldi. Bu karnaval davri edi va shahar hokimiyati eshigidagi pushti lentaga qaragan odamlar buni hazil deb o'ylashdi. Cherkov ruhoniysi bizga Pasxa kechasida suvga cho'mishni nishonlashni maslahat berdi, do'stimiz Janna cho'qintirgan onasi va amakimiz Benito cho'qintirgan ota sifatida.

Xurofotlardan tashqari, bu safar 13-aprelga o'tar kechasi tadbirda men ham qatnashdim. Ertasi kuni oratoriyada ziyofatda yuz nafar mehmon bor edi.

Daniela ham ulg'ayib ketdi va biz endi qarib qoldik. Uch farzandimiz bizga 7 nabira berdi: Stefano, Virjiniya, Greta, Lorenzo, Rebekka, Letisiya va Matteo.

Hikoya tugayapti. 2015 yil 19 sentyabrda Juze va men 60 yilligini birga nishonladik.

Xudoga, Xonimimizga va bizni sevgan barchaga rahmat.



*La Mazza Concetta Maglio, 1936 yil 18 aprelda Novara di Sitsiliyada tug'ilgan.*

## Indeks

1. Otaning uyi	7
2. Bu dunyodan	14
3. Qumdagi o'yinlar	25
4. Yog ', o'rgimchak to'ri va yomon ko'z	35
5. Boyqushlar	41
6. Vossia meni kechir (Yulduzlar nuri)	47
7. Emiliya	54
8. Qaldirg'ochlarning parvozi	59
9. Jannat eshigi	66
10. Chiroyli tusa	72
11. Chinni yuz	76
12. Binafsharanglar	80
13. Yangi hayot	85
14. Bizning birinchi uyalarimiz	88
15. Xudoga shukur...	91

